ALBERT CAMUS

YAZ

1957
NOBEL
EDEBİYAT
ÖDÜLÜ

DENEME

Çeviri: TAHSİN YÜCEL

L’Été, Albert Camus

1. basım: 1994
5. basım: Eylül 2013, İstanbul
E-kitap 1. sürüm Eylül 2014, İstanbul
2013 tarihli 5. basım esas alınarak hazırlanmıştır.

Kapak tasarımı: Ayşe Çelem Design
Kapak resmi: © iStockphoto.com / Dmitro Kozlov

ISBN 978-975-07-2399-5

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33
www.canyayinlari.com
yayinevi@canyayinlari.com

ALBERT CAMUS
YAZ

DENEME

Fransızca aslından çeviren

Tahsin Yücel

Albert Camus'nün Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Yabancı, 1982

Mutlu Ölüm, 1991

Tersi ve Yüzü, 1992

Yolculuk Günlükleri, 1993

İlk Adam, 1994

Başkaldıran İnsan, 1995

Düğün / Bir Alman Dosta Mektuplar, 1995

Sürgün ve Krallık, 1996

Sisifos Söyleni, 1997

Düşüş, 1997

Veba, 1997

ALBERT CAMUS, 1913 yılında, Cezayir'de dünyaya geldi. Cezayir Üniversitesi'nde sürdürdüğü felsefe öğrenimini sağlık nedenleriyle yarıda bıraktı. 1938'de Paris'e gitti, ilk yapıtları *Tersi ve Yüzü* ve *Düğün* bu dönemde yayımlandı. Edebiyat dünyasına asıl girişini, 1942'de yayımlanan *Yabancı* adlı romanı ve *Sisifos Söyleni* başlıklı felsefi denemesiyle yaptı. Birbirini tamamlayan bu iki yapıtta, varoluşçu izler taşıyan "saçma" felsefesini geliştirdi. *Başkaldıran İnsan, Yaz, Sürgün ve Krallık* isimli eserleriyle hem edebiyat hem de düşünce alanlarında yetkinliğini kanıtladı. *Mutlu Ölüm* ve *İlk Adam* adlı romanları ölümünden sonra yayımlandı. 1957'de Nobel Edebiyat Ödülü'ne değer görülen ve bugün XX. yüzyıl edebiyat ve düşünce dünyasının en önemli adlarından biri kabul edilen Albert Camus, 1960 yılında bir araba kazasında yaşamını yitirdi.

TAHSİN YÜCEL, 1933'te doğdu. Galatasaray Lisesi ve İÜ Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. Öğrencilik yıllarında Varlık Yayınları'nda çevirmen ve daha sonra yazı işleri müdürlüğü yaptı. Mezun olduğu bölümden 2000 yılında profesör olarak emekliye ayrıldı. Öykü derlemeleri, romanları, bilimsel araştırmaları ve kuramsal yazılarının yanı sıra Balzac, Flaubert, Daudet, Gide, Simenon, Colette, Jean Giraudoux, Proust, Camus, Sartre, Malraux, Saint-Exupéry gibi yazarların eserlerini dilimize kazandıran Yücel, 1984 yılında Azra Erhat Çeviri Üstün Hizmet Ödülü'ne değer görüldü, 1997'de Fransız hükümeti tarafından Palmes Académiques Nişanı, Commandeur derecesi verildi.

“Ama sen, sen
duru bir gün için doğdun...”

HÖLDERLIN

Sunuş

Albert Camus *Yaz*'ı 1954 yılında, yani *Yabancı* ile *Sisifos Söyleni*'nden on iki, *Veba*'dan yedi, *Başkaldıran İnsan*'dan üç yıl sonra yayımlar. Öyleyse, en ünlü yapıtların ardından geldiğine göre, bu yapıtı bir olgunluk çağı ürünü olarak mı değerlendirmek gerekir? Bir ölçüde, evet: Kitabın ilk ve en uzun denemesi 1939'dan, ikincisi 1940'tan kalmadır; ama geri kalanlar *Yabancı*'dan, son ikisi de *Başkaldıran İnsan*'dan sonradır. Gene de bu kitap daha çok bir gençlik yapıtı izlenimi uyandırır insanda, hem de yazarının, "Tipasa'ya Dönüş"te gördüğümüz gibi, bayağı içli bir dille, yitirilmiş gençlikten söz etmesine karşın.

Hiç kuşkusuz, ilk denemenin günahı çok bu izlenimde: "Minotauros ya da Oran Molası", hem oldukça eski bir tarihte yazılmıştır, hem de, birçok yönden, bir alıştırma, bir anlatım çalışması havası taşır. Ancak izlenimimizin gerçek kaynağı, Camus'nün bu yapıtta durmamacasına çocukluğunun ve gençliğinin toprağının: Cezayir'in çevresinde dönmesidir. Üstelik, *Yaz*'dan bize yansıdığı biçimiyle, Cezayir hem yoksulluğuyla arı bir gençliğin anılarıyla dolup taşar, hem de doğası ve tarihiyle aynı ölçüde arı ve genç bir ülkedir. Böylece, bir baştan bir başa, bir gençlik havası soluruz.

Ancak, iş gençlik toprağı, gençlik özlemi ve gençlik izleğiyle bitmez. Gençlik izleği belirgin izlektir, ama, derinden derine, başka izleklere, örneğin doğa izleğine bağlanır. Gerçekten, doğaya, dağına, denizine ve güneşine neredeyse bağırsal bir sevgi duymuş, onda kendine bir sığınak, düşüncelerine bir yanıt aramış, ışığında tüm yaşam felsefesinin imgesini bulmuş olan Camus, *Yaz*'da da Cezayir'in sıcak ve aydınlık doğasından eskil Yunan'ın doğanın ve insanın hiçbir şeyini yadsımayan ölçülü ve ışıklı düşüncesine uzanır. Böylece, Avrupa'nın kapıldığı yıkıcı tutkuyu yalınlığı ölçüsünde hayranlık verici bir mantıkla yargılar. Hatta, zaman zaman, kendimizi *Başkaldıran İnsan*'ın sonlarına doğru solumaya başladığımız o eşsiz Akdeniz ikliminde buluruz.

Şaşılacak bir yanı da yoktur bunun: Camus aynı temel düşünceyi birkaç yapıtta birden işlemeyi bir alışkanlığa dönüştürmüştür; bir yapıttan bir başka yapıta geçerken de sürekli geliştirilen bir düşüncenin bir yamacından bir başka yamacına geçer, böylece *Veba*, *Yabancı*'yı yanıtlar, *Başkaldıran İnsan* da *Sisifos Söyleni*'ni. *Yaz* da bütünün ayrılmaz bir parçasıdır: Camus burada da İkinci Dünya Savaşı sonrasının Batı'sını benzersiz bir açık görüşlülükle yorumlar, sorunlarına ölçü ve adalete dayalı çözümler arar. Şu var ki, baştan ve sondan ikişer, üçer yıl bir yana bırakılınca, neredeyse tüm bir yazarlık yaşamını kapladığından, bu küçük kitap aynı zamanda bir dört yol ağzı olarak çıkar karşımıza. Üstelik, o kendine özgü ölçülülüğüyle, Camus'nün kendinden söz etmeyi göze aldığı, kişiliği ve yapıtı konusunda oluşmuş düşünceler üzerine kendi düşüncelerini dile getirdiği kitaptır.

Kısacası, bir başyapıt olmasa bile, *Yaz* da Albert Camus' nün derin duyarlığına ve soylu düşüncesine tanıklık eder, hem de 1939 denemesinden başlamak üzere.

TAHSİN YÜCEL

MİNOTAUROS YA DA ORAN MOLASI[1]

Pierre Galindo'ya

Çöl kalmadı artık. Ada kalmadı. Oysa gereksinimini duyuyoruz. Dünyayı anlamak için bazı bazı ona sırtımızı dönmemiz gerekir; insanlara daha iyi yardım edebilmek için bir an onları kendimizden uzak tutmamız gerekir. Ama güç kazanmamız için zorunlu yalnızlığı, usun toparlandığı ve gözüpekliğin ölçüsünün alındığı uzun soluğu nerede bulmalı? Büyük kentler kaldı. Ancak, bunun için de birtakım koşullar gerekiyor.

Avrupa'nın önümüze serdiği kentler geçmişin uğultularıyla fazla dolu. Deneyimli bir kulak, kanat sesleri seçebilir buralarda, ruhların çırpınışını seçebilir. Yüzyılların, devrimlerin, görkemin baş dönmesini duyar insan. Batı'nın çığlıklar içinde kurulduğunu anımsar. Bu da aradığı sessizliği sağlamaz ona.

Paris yürek için bir çöldür çoğu kez, ama, kimi saatlerde, Père-Lachaise Mezarlığı'nın yukarısından bir devrim yeli eser, bu çölü birdenbire bayraklarla, yenik düşmüş yüceliklerle doldurur. Birtakım İspanyol kentleri de böyledir, Floransa ya da Prag da. Mozart olmasa Salzburg dingin bir kent olurdu. Ama, arada bir, Salzach'ın üzerinde, cehenneme dalan Don Juan'ın zorlu ve gururlu çığlığı dolaşır.

Viyana daha sessiz görünür, kentler arasında bir genç kızdır. Burada taşların yaşı üç yüz yılı geçmez, gençlikleri de hüznü bilmez. Ama Viyana, tarihin bir dört yol ağzıdır. Çevresinde imparatorlukların çarpışmaları çınlar. Gökyüzünün kanla kaplandığı kimi akşamlar, Ring'in anıtları üzerinde, taştan atlar havalanır gibi görünür. Her şeyin gücü ve tarihi dile getirdiği bu kısacık anda, Polonya süvarilerinin atılışları altında, Osmanlı

İmparatorluğu’nun gümbürtülü çöküşü açıkça duyulabilir. Bu da yeterince sessizlik sağlamaz.

Hiç kuşkusuz, Avrupa kentlerinde bulmaya geldiğimiz içi dolu sessizlik güzeldir. En azından, yapmaları gerekeni bilen insanlar için. Buralarda yoldaşlarını seçebilirler, benimseyebilir ya da bırakabilirler. Otel odasıyla Saint-Louis Adası’nın emektar taşları arasında bu yolculuğa kaç insan dalmıştır! Doğrudur, kimileri de yalıtlanmışlıktan ölmüştür burada. Birinciler, ne olursa olsun, burada gelişme ve kendilerini kesinleme nedenleri buluyorlardı. Hem yalnızdılar, hem değildiler.

Yüzlerce yıllık tarih ve güzellik, çevrimini tamamlamış binlerce yaşamın ateşli tanıklığı, Seine boyunca kendilerine eşlik ediyor, aynı zamanda hem geleneklerden, hem fetihlerden söz açıyordu. Ama gençlikleri bu yoldaşlığı istemeye yöneltmekteydi onları. Bir gün gelir, can sıkıcı olur. Rastignac, Paris kentinin korkunç küflenmişliği karşısında, “Şimdi ikimiz kaldık, çık karşıma!” diye haykırır.[2] İkisi, evet, ama bu da fazla!

Çöl de bir anlam kazandı, fazlasıyla şiir yüklediler çöle. Dünyanın tüm acıları için benzeri bulunmaz bir yer. Oysa, bazı bazı, yürek kesinlikle şiirsiz yerler ister. Descartes, düşünüm evrenine kapanması gerekince, kendi çölünü: Çağının en tüccar kentini seçer. Burada yalnızlığını ve belki de, yiğitçe şiirlerimizin en büyüğünü yaratma olanağını bulur: “Birincisi (ilkelerin), kendim açıklıkla tanımadıkça hiçbir zaman hiçbir şeyi doğru diye benimsememekti.” Bu denli tutkulu olmayabilir, gene de aynı özlemi duyabilirsiniz. Ama, üç yüzyıldır, Amsterdam müzelerle doldu. Şiirden kaçıp taşların dinginliğini bulmak için, başka çöller, başka ruhsuz ve desteksiz yerler gerekir. Oran, işte bunlardan biri.

Sokak

Oranlıların kentlerinden yakındıklarını sık sık işitmişimdir: “İlginç yer yok burada.” İyi de siz böylesini istemezdiniz ki! Kimi akıllı kişiler, sanata ya da düşünceye birçok kişi el ele vermeden hizmet edilemeyeceği ilkesine bağlı olarak[3], bir başka dünyanın törelerini bu çöle uyarlamayı denediler. Sonuç ortada: Biricik eğitici çevreler, poker oyuncularının, boks heveslilerinin, *boule*[4] hastalarının ve bölgesel kurumların yerleri olarak kalıyor. Buralarda, en azından doğallık egemen. Ne olursa olsun, öyle bir

büyüklük var ki, yükselişe elvermiyor. Durumu gereği verimsiz. Onu bulmak isteyenler de “çevreler”i bırakıp sokağa iniyorlar.

Oran’ın sokakları toza, çakıl taşlarına ve sıcağa adanmış. Yağmur yağdı mı ortalık tufan ve çamur denizi. Ama ister yağmur yağsın, ister güneş parlasın, dükkânlar hep aynı tuhaf ve saçma havayı sürdürür. Avrupa’nın ve Doğu’nun tüm beğeni yoksullukları burada buluşmuş. Burada, karmakarışık bir biçimde, mermer tazılar, dans eden kuğulu kızlar, yeşil galalitten avcı Diana’lar, disk atıcılar ve harmancılar, kısacası doğum günü ve düğün armağanı olarak kullanılan ne varsa, satıcının ve alaycı bir iblisin durmamacasına şöminelerimizin üstüne getirdiği can sıkıcı kalabalıktan ne varsa, hepsini bulursunuz. Ama bu beğenisizlikte dayatma burada her şeyi bağışlatan bir barok görünüşe bürünür. İşte, bir vitrinde, tozdan görünmeyen bir kutuda sunulmuş şeyler: çarpık ayaklarıyla çirkin mi çirkin alçı modeller, “150 franga gözden çıkarılan” bir dizi Rembrandt deseni, “şaka tuzaklar”ı(!), üç renkli kâğıt para cüzdanları, bir XVIII. yüzyıl pasteli, tüylü bir mekanik sıpa, yeşil zeytin saklamak için Provence suyu şişeleri ve tahtadan yapılmış, hayasızca gülen iğrenç bir Meryem heykeli. (Yönetim de, bilmeyen kalmasın diye, ayakları dibine bir yazı koymuş: “Tahta Meryem heykeli”.)

Oran’da şunları bulabilirsiniz:

1. Tezgâhı kirden parlamış, sinek ayakları ve sinek kanatlarıyla beneklenmiş, bomboş olmasına karşın patronu hep gülümseyen kahveler. “Küçük kahve” on iki paraydı, büyüğü on sekiz.

2. Fotoğraf kâğıdının bulunmasından bu yana tekniğini hiç mi hiç geliştirmemiş fotoğrafçı dükkânları. Dirseğini bir konsola dayamış yalancı-bahriyeliden ağaçlık bir fon önünde, belini iyice sıktırmış, kolları sarkık gelinlik kıza değin, görülmedik, sokaklarda rastlanması olanaksız türler sergiler. Doğal portreler söz konusu olmadığını söylemek bile gerekmez; birer yaratımdır bunlar.

3. Eğitici bir cenaze levazımcısı bolluğu. Oran’da insanlar başka yerlere göre daha çok ölüyor da ondan mı, hayır, ancak burada sorunu daha çok büyüttüklerini sanıyorum.

Bu tüccar halkın sevimli saflığı tanıtım alanına dek uzanır. Bir Oran sinemasının tanıtmalığında, üçüncü sınıf bir filmin ilanını okuyorum.

“Şatafatlı”, “görkemli”, “olağanüstü”, “büyüleyici”, “altüst edici”, “korkunç” sıfatları çıkıyor karşıma. Sonuçta, yönetim, halka kendisine bu şaşırtıcı “gerçekleştirim”i sunabilmek için göğüslediği büyük özverilerden söz ediyor. Bununla birlikte, bilet fiyatları artırılmayacakmış.

Bunun yalnızca Güney’e özgü abartma eğiliminden kaynaklandığını sanmak yanlış olur. Bu eşsiz tanıtmalığın yazarları ruhbilimsel yetilerini de ortaya koyuyorlar. Bu ülkede iki gösteri, iki meslek, hatta, çoğu zaman, iki kadın arasında bir seçim yapmak söz konusu olur olmaz duyulan ilgisizlik ve uyuşukluğu yenmek söz konusu. İnsanlar zorunlu olmadıkça karar vermezler. Tanıtım da bunu iyi bilir. Orada da, burada da, azma nedenleri aynı olduğundan, Amerikansı boyutlar alır.

Oran sokakları yerel gençliğin iki temel hazzı, yani ayakkabı boyatma ve bu ayakkabılarla bulvarda gezinme konusunda da aydınlatır. Bu hazların ilki konusunda doğru bir görüş edinmek için, ayakkabınızı bir pazar sabahı, saat onda Galliéni Bulvarı’nın boyacılarının eline bırakmanız gerekir. O zaman, yüksek koltuklardan birine tüner, mesleğine tutkun bir insanın (Oran boyacıları gözle görülür biçimde böyledir) en ilgisiz kişilerde bile uyandırdığı özel hoşnutluğun tadını çıkarabilirsiniz. İnceden inceye yapılır her şey. Birkaç fırça, üç tür bez, yağla karıştırılmış cila: Yumuşak fırçanın altında doğan kusursuz parıltı karşısında, işlem bitti sanabilirsiniz. Ama aynı tutkulu el parlak yüzey üzerine gene cila sürer, ovar, donuklaştırır, cilayı derinin odağına dek yedirir, o zaman, aynı fırça altında, derinin derinliklerinden çıkmış bir çifte ve gerçekten kesin parıltı fışkırtır.

Böylece elde edilen tansıklar daha sonra uzmanlar önünde sergilenir. Bulvardan çıkarılan bu hazzı ölçebilmek için, gençliğin her akşam kentin tüm anayollarında gerçekleşen maskeli balolarında bulunmak gerekir. Gerçekten de, Oran “sosyete”sinin gençleri, on altıyla yirmi arasında, şıklık örnekçelerini Amerikan sinemasından alır, akşam yemeğine gitmeden önce kılık değiştirirler. Sol kulağın üzerine yatırılmış ve sağ gözün üzerine indirilmiş fötr şapkadan dışarıya taşan dalgalı ve kremli saçlar, saçların yerini alacak ölçüde kocaman bir yakanın içinde sıkışmış boyun, koca bir iğneyle tutturulmuş, mikroskobik kravat düğümü, oyluk ortasına kadar inen ve beli kalçaların hemen yanında ceket, kısa ve açık renk pantolon, ayakkabıları üç kat topukları üzerinde pırıl pırıl bu gençlik, her akşam, kaldırımlar üzerinde, şaşmaz güvenini ve kunduralarının demirli ucunu çınlatır. Her şeyde Clark Gable’ın havasına, çıkıntılarına ve üstünlüğüne

öykünür. Bu nedenle, kentin eleştirel bakışlı kişileri, bu gençleri, genel olarak, umursamaz bir söyleyişin güzelliğiyle, “Clark’lar” diye adlandırırlar.

Ne olursa olsun, Oran’ın büyük bulvarları, akşamüstleri, kötü çocuk gibi görünmek için her çabaya katlanan bir sevimli delikanlılar ordusunca doldurulur. Oranlı genç kızlar da, oldum olası bu yufka yürekli gangsterlere adanmış olduklarını sezdiklerinden, aynı biçimde büyük Amerikan yıldızlarının makyajını ve şıklığını sergilerler. Bu nedenle aynı kem gözlüler onları da “Marlène’ler” diye adlandırır. Böylece, akşam bulvarlarında, palmiyelerden gökyüzüne doğru bir kuş çığlığı yükseldiği zaman, onlarca Clark ve Marlène, kendilerini bir saatliğine kusursuz yaşamların baş dönmesine bırakmış olarak, yaşamaktan ve görünmekten mutlu, birbirleriyle karşılaşır, birbirlerini süzer ve değerlendirirler. O zaman, kıskançların deyimiyle, Amerikan kurulunun toplantıları başlar. Ama bu oyunlarla hiçbir ilgisi bulunmayan otuzunu aşmışların acılığı sezilir bu sözcüklerde. Gençliğin ve romansının bu günlük toplantılarının değerini bilmezler. Gerçekte, Hindu yazınında karşılaştığımız kuş meclisleridir bunlar. Ama Oran bulvarlarında hiç kimse varlık sorununa el atmaz, hiç kimse kusursuzluğun yolunu aramaya kalkmaz. Kanat çırpmalar, sorguçlu kabarmalar, yosma ve utkun güzellikler, geceyle birlikte silinen kaygısız bir şarkının parıltısı kalır kala kala.

Klestakov’u buradan duyar gibiyim: “Yüce bir şeyle uğraşmak gerekecek.” Ne yazık! Bunu da yapabilir. Yüreklendirilmeyegörsün, birkaç yıla varmadan çölü şenlendiriverecektir. Ama, şimdilik, biraz kapalı bir ruh, boyalı ama gene de coşturma yeteneğinden yoksun, yosmalığa öykünmeyi hiç beceremediğinden, kurnazlığı hemen ortaya çıkan genç kızlar geçitiyle bu kentte özgürlüğe kavuşmalıdır. Yüce bir şeyle uğraşmak! Siz şunlara bakın, daha iyi: kayadan oyulmuş Santa-Cruz, dağlar, dümdüz deniz, azgın yel ve güneş, limanın kocaman vinçleri, trenler, hangarlar, rıhtımlar ve kentin kayalığına tırmanan dev yokuşlar ve kentin içinde bu oyunlar ve bu sıkıntı, bu gümbürtü ve bu yalnızlık. Tüm bunlar gerçekten de yeterince yüce değil belki. Ama bu fazla kalabalık adaların büyük değeri, buralarda yüreğin iyice çıplak kalmasıdır. Sessizlik yalnızca gürültülü kentlerde olanaklı artık. Descartes, yaşlı Balzac’a[5] Amsterdam’dan şöyle yazar: “Her

gün, sizin ağaçlık yollarınızda dolaşabildiğiniz ölçüde özgür ve rahat olarak, bu büyük kalabalığın kargaşası içinde dolaşacağım."[6]

Oran'da çöl

Oranlılar, hayranlık verici bir görünüm karşısında yaşamak zorunda kalınca, bu korkunç durumdan kurtulmanın yolunu çirkin mi çirkin yapılarla örtünmekte bulmuşlar. Denize açık, akşam meltemiyle yıkanıp serinlemiş bir kent bekler insan. Ancak, İspanyol Mahallesi[7] bir yana bırakılırsa, denize sırtını dönmüş, bir sümüklüböcek gibi kendi çevresinde dönerek kurulmuş bir kent bulursunuz. Oran katı bir gökyüzüyle örtülmüş, dairesel ve sarı bir koca duvardır. Başlangıçta, insan labirentte dolaşır, Ariadne'nin[8] göstergesi olarak denizi arar. Ama pas renginde ve bunaltıcı sokaklarda dönüp durur ve sonunda, Minotauros Oranlıları yer: Sıkıntıdır bunun adı. Uzun zamandır, Oranlılar başıboş dolaşmıyorlar. Yem olmaya boyun eğdiler.

İnsan Oran'a gelmeden taşın ne olduğunu bilemez. Bu tozlu mu tozlu kentte, taş kraldır. Öylesine sevilir ki, satıcılar kâğıtların dağılmasını önlemek ya da yalnızca göstermek için vitrinlerinde sergilerler. Sokaklar boyunca yığarlar; bir yıl sonra, yığın hep aynı yerde durduğuna göre, hiç kuşkusuz gözleri şenlendirmek için yaparlar bunu. Başka yerde, şiirini bitkiden alan şey, burada taşın yüzünü alır. Tecim kentinde karşılaşılabilecek yüz dolayında ağacı tozlar özenle örtmüştür. Dallarından kekre ve tozlu bir koku dökülen, taşlaşmış bitkilerdir bunlar. Cezayir'de, Arap mezarlıkları o bilinen hoşluğu sunar. Oran' da, Ras-el-Aïn Koyağı'nın yukarısında, bu kez denize karşı, mavi gökyüzüne yapışmış durumda, güneşin kör edici yangınlar çıkardığı tebeşirimsi ve ufalanabilir taş alanlarıdır bunlar. Toprağın bu kemik yığınları ortasında, erguvan rengi bir sardunya, uzaktan uzağa, görünüme yaşamını ve taze kanını verir. Tüm kent taşlı bir kabuk içinde donmuştur. Planteurs'den bakılınca, kendisini saran yalıyarlar öylesine kalındır ki görünüm madensel olmak yüzünden gerçekdışı olur. İnsan kovulmuştur buradan. Bunca ağır güzellik bir başka dünyadan gelir gibidir.

Eğer çöl tek kralı gökyüzü olan, ruhsuz bir yer olarak tanımlanabilirse, o zaman Oran, peygamberlerini bekliyor demektir. Kentin tüm çevresinde

ve yukarısında, Afrika’nın sert doğası gerçekten yakıcı çekicilikleriyle donanmıştır. Üzerine örtülen uğursuz dekoru parçalar, her evin arasında ve tüm çatıların üzerinde zorlu çığlıklar koparır. Santa-Cruz Dağı’nın yamacında bir yola tırmanacak olursanız, göreceğiniz ilk şey Oran’ın dağılmış ve renkli küpleridir. Ama biraz daha yukarı çıktınız mı yaylayı çevreleyen tırtık tırtık yalıyarlar kızıl hayvanlar gibi denizin içine çöküverir. Biraz daha çıkın, büyük güneş ve yel çevrintileri kayalık görünümün dört bir yanına düzensizce dağılmış, çapaçul kenti örter, havalandırır, karıştırır. Burada karşı karşıya gelen, görkemli insan kargaşası ve hiç değişmeyen denizin sürekliliğidir. Tepenin yamacındaki yola doğru altüst edici bir yaşam kokusu yükselmesi için bu kadarı yeter.

Çölde amansız bir şey vardır. Oran’ın madensi göğü, tozla sıvalı sokakları ve ağaçları, her şey, her şey yüreğin ve kafanın kendi kendilerini de, adına insan denilen biricik nesneleri de hiçbir zaman unutamadıkları bu kalın ve duygusuz evreni yaratmaya katkıda bulunur. Burada yaşanması zor sığınaklardan söz ediyorum. Floransa ya da Atina üzerine kitaplar yazılır. Bu kentler öyle çok Avrupalı düşünür yetiştirmiştir ki bir anlamları bulunması gerekir. İnsanı içlendirecek ya da coşturacak her şey vardır onlarda. Anılarla beslenen ruhun belirli bir açlığını yatıştırırlar. Ama hiçbir şeyin usu çekmediği, çirkinliğin bile adsız olduğu, geçmişin hiçe indirgendiği bir kent sizi nasıl içlendirebilir? Boşluk, sıkıntı, umursamaz gökyüzü, nedir bu yerlerin çekici yanı? Yalnızlıktır kuşkusuz, bir de, belki, yaratık. Belirli bir insan ırkı için, yaratık, güzel olduğu her yerde, acı bir yurttur. Oran da onun binlerce başkentinden biri.

Oyunlar

Oran’da, Fondouk Sokağı’nda, Le Central Sporting Club, gerçek meraklılarca beğenileceğini söylediği bir boks gecesi düzenlemiş. Bu da, açık anlatımıyla, afişteki boksörler birer yıldız olmaktan çok uzak, kimileri ringe ilk kez çıkıyor; bunun sonucu olarak, dövüşçülerin bilgisine güvenemeseniz de yüreğine güvenebilirsiniz, demektir. Bir Oranlı, “kan akacağı” yolunda kesin bir sözle elektriklendirdi beni, bu akşam ben de gerçek meraklılar arasında bulunuyorum.

Görünüşe bakılırsa, meraklıların hiç de öyle düzgün bir yer istedikleri yok. Gerçekten de, kireçle sıvanmış, keskin bir biçimde aydınlatılmış, kıvrıntılı sacla örtülü bir tür garajın dibinde bir ring hazırlanmış. İplerin çevresine bir dörtgen oluşturacak biçimde açılır kapanır iskemleler dizilmiş. Bunlar "onur yerleri". Uzunlamasına sıralar da dizilmiş ve salonun dibinde, burada bulunan beş yüz kişiden hiçbirinin büyük kazalara neden olmadan mendilini bile çıkaramayacağı olgusu nedeniyle "gezi" diye adlandırılan geniş bir alan başlıyor. Bu dikdörtgen sandıkta bin dolayında erkek ve dostuma göre, her zaman "dikkati çekmek" isteyenlerden iki üç kadın soluk alıyor. Herkes amansızca terliyor. "Ümitler"in dövüşü beklenirken, kocaman bir pikap Tino Rossi çalıyor. Kıyımdan önce romans.

Gerçek meraklının sabrı sınırsızdır. 21.00'de başlayacağı bildirilen gösteri 21.30'da henüz başlamadı, kimse de ses çıkarmadı. Bahar sıcak, gömlekli insanların kokusu coşku verici. Limonata şişelerinin kapaklarının aralıklı patlamaları ve Korsikalı şarkıcının sonu gelmez yakınmaları arasında sıkı tartışmalar yapılmakta. Bir projektör ringin üzerine kör edici bir ışık yağdırırken, kalabalığa çakılmış birkaç yeni kişi. Umutların dövüşleri başlıyor.

Zevk için dövüşen umutlar ya da yeni başlayanlar, her türlü tekniği hiçe sayarak hemen birbirlerinin canını çıkararak bunu kanıtlamayı görev biliyorlar. Hiçbir zaman üç raundu geçemediler. Bu açıdan, gecenin kahramanı, başka zamanlarda kahvelerde piyango bileti satan genç "Kid Avion". Gerçekten de, karşıtı ikinci raundun başında, pervane gibi inen bir yumruğun etkisiyle kötü bir rastlantıyla ringin dışına devrildi.

Kalabalık biraz canlandı ama henüz kibarlık evresinde. Yağlanmanın kutsal kokusunu ağırbaşlılıkla soluyor. Ak duvar üzerinde dövüşen gölgelerin Tanrı rızası için çizilen resimleriyle daha bir gerçeklik kazanmış ağır törenlerin ve düzensiz kurban sunmaların art arda sıralanışını izliyor. Bunlar yabanıl ve hesaplı bir dinin tören girişleri. Büyük coşku ancak bundan sonra gelecek.

İşte hoparlör de "Cezayirli dövüşçü" Pérez'e karşı "yılmaz ve sert Oranlı" Amar'ın dövüşeceğini bildiriyor. Konunun yabancısı olan biri boksörlerin ringde tanıtılmasıyla başlayan çığlıkları yanlış yorumlayabilir. Boksörlerin kitlece de bilinen kişisel bir kavgayı sonuçlandıracakları olağanüstü bir çarpışma tasarlayabilir. Gerçekte, onların sonuçlandıracakları bir kavga bu. Ama, yüz yıldan beri, Cezayir'le Oran'ı ölümcül bir biçimde

bölen kavga söz konusu. Yüzyıllar içinde biraz daha geriye gidilince, bu iki Kuzey Afrika kenti, daha mutlu zamanlarda Pisa'yla Floransa'nın yaptığı gibi, birbirlerini yerle bir edebilirlerdi. Karşıtlıkları hiçbir şeye dayanmadığı için daha da güçlü. Birbirlerini sevmeleri için tüm nedenler bir araya gelmişken, onlar o oranda nefret ediyorlar birbirlerinden. Oranlılar Cezayirlileri "numaracı" olmakla suçluyor. Cezayirliler Oranlıların yaşamasını bilmediğini çıtlatıyorlar. Göründüğünden çok daha kanlı aşağılamalar bunlar, çünkü doğaötesel nitelikteler. Ve Oran ile Cezayir, birbirlerini kuşatamadıklarından, spor, istatistik ve büyük işler alanında birleşiyor, çarpışıyor, küfürleşiyorlar.

Demek ki ringin üzerinde bir tarih sayfası açılmakta. Ve uluyan binlerce sesin desteklediği yılmaz Oranlı, Pérez karşısında bir yaşama biçimini ve bir ilin onurunu savunuyor. Gerçek, bizi Amar'ın çekişmeyi kötü götürdüğünü söylemeye zorlamakta. Savunmasında biçimsel bir kusur var: Kolu kısa. Cezayirli dövüşçününkiyse, tersine, tam istenen uzunlukta. Karşıtının kaşına inandırıcı bir biçimde iniyor. Oranlı kendinden geçmiş bir kitlenin bağırtıları ortasında kasıldıkça kasılıyor. Salonunun ve komşumun yinelenen yüreklendirmelerine karşın, gözüpek "Gebert onu!"lara, "Ver dersini!"lere, uyanık "İndir onu!"lara, "Hakem mi, hiçbir şey görmedi"lere, iyimser "İşi bitik!"lere, "Canı çıkmış"lara karşın, Cezayirli sonu gelmez yuhalar arasında puanla galip ilan ediliyor. Seve seve spor anlayışından söz eden dostum, gösterişli bir biçimde alkışlıyor; bu arada, onca çığlığın bastırdığı bir sesle, "Böylece, 'orada' Oranlıların yabanıl olduklarını söyleyemeyecekler," diyor kulağıma.

Ama, salonda, izlencede yer almayan kavgalar başlamış şimdiden. İskemleler kapılıp kaldırılmış, polis kendine yol açıyor, coşku doruğunda. "Yönetim", bu iyi insanları yatıştırmak ve sessizliğin dönüşüne katkıda bulunmak için, bir an bile yitirmeden, pikabı *Sambre-et-Meuse*'ü haykırmakla görevlendiriyor. Birkaç dakika süresince, salon ateşli tutumunu sürdürüyor. Karışık dövüşçü ve iyi niyetli hakem salkımları polislerin güçlü bilekleri altında dalgalanıyor, salon aşka geliyor ve askerî müziğin karşı konulmaz ırmağında boğulmuş soytarıların yabanıl haykırışları, horoz ötüşleri ya da kedi miyavlamaları aracılığıyla eğlencenin gerisini istiyor.

Ama ortalığın yatışması için büyük bir dövüşün başlayacağını bildirmek yetiyor. Birdenbire, ara nağmelere gerek kalmadan oluyor bu iş, oyun bitip oyuncuların sahneden ayrılmaları gibi. Büyük bir doğallıkla,

şapkaların tozları silkeleniyor, iskemleler yerlerine yerleştiriliyor ve tüm yüzler, bir aile konserinde bulunmak üzere yerinin parasını ödemiş dürüst izleyicinin iyi niyetli anlatımına bürünüyor.

Son dövüş Fransız Deniz Kuvvetleri şampiyonuyla Oranlı bir boksörü karşı karşıya getiriyor. Bu kez, kol uzunluğu ikincisinden yana. Ama, ilk rauntlarda, üstünlükleri kalabalığı yerinden oynatmıyor. Kalabalık kışkırmasını mayalandırıyor, yavaş yavaş toparlanıyor. Şimdilik kısa soluklu. Alkışlasa da tutkusuz alkışlıyor. Islığını hiç hırçınlaşmadan çalıyor. Salon ikiye ayrılmış; kuralın doğru dürüst işlemesi için böyle olması gerek. Ama herkesin seçimi şu büyük yorgunlukları izleyen ilgisizliğe uymakta. Fransız “dayanırsa”, Oranlı kafayla saldırılmadığını unutursa, boksör bir ıslık yağmuru altında eğiliyor ama hemen arkasından bir alkış sağanağıyla doğruluyor. Sporun yüzeye dönmesi, gerçek meraklıların da yorgunluklarından sıyrılmaları için yedinci raunda gelmek gerek. Gerçekten de, Fransız yeri öptü ve yitirdiği puanları geri alma isteğiyle, karşıtının üzerine atıldı. “Tamam, şimdi kan gövdeyi götürecek,” dedi komşum. Gerçekten de kan gövdeyi götürüyor. İki boksör, keskin ışıkların altında terden sırılsıklam, gardlarını açıyor, gözlerini kapatarak yumruk atıyor, omuzları ve dizleriyle itişiyor, kanlarını birbirine karıştırıyor, öfkeyle soluyor. Aynı anda, salon silkindi, iki kahramanın çabalarına tempo tutuyor. Yumrukları yiyor, karşılığını veriyor, boğuk ve soluk soluğa binlerce seste yankılandırıyor. Favorilerini ilgisizce seçmişlerdi, şimdi seçimlerinde inatla dayatıyor, bu seçimde tutkuya kapılıyorlar. Her on saniyede bir, sağ kulağıma komşumun haykırışı doluyor: “Bastır, mavi yaka; hadi, denizci!” Önümüzde de bir izleyici, Oran diliyle haykırıyor: “*Anda! Hombre!*” Adam ve mavi yaka bastırıyor, onlarla birlikte de bu kireç, sac ve çimentodan tapınakta, başlar önde kendini tümüyle tanrılara bırakmış bir salon. Işıldayan göğüslerde boğuk bir sesle patlayan her yumruk, boksörle birlikte son çabasını harcayan kitlenin bedeninde yaman titreşimlerle çınlıyor.

Bu havada, beraberlik kötü karşılanır. Kitledeki tümden “mani”ci duyarlığa ters düşer. İyi ve kötü vardır, yenen ve yenilen vardır. Haksız değilsek haklı olmamız gerekir. Bu kusursuz mantığın sonucunu aynı anda iki yüz güçlü göğüs birden sağlıyor, hakemleri satılmışlıkla, ya da satın alınmışlıkla suçluyor. Ama mavi yaka gidip ringde karşıtını öptü ve kardeş terini içiyor. Salonun, hızlı bir tersine dönüşle, alkışlarla çınlaması için bu kadarı yetiyor. Dışarıya, sessizlik ve yıldız dolu bir gökyüzünün altına akan

kalabalık, kavgaların en bitiricisini verdi. Susuyor, kaçarcasına siliniyor, yorum yapacak gücü kalmamış. İyi ile kötü vardır, bu din amansızdır. İnanmışlar kalabalığı gecede silinen aklı karalı bir gölgeler topluluğundan başka bir şey değil. Öyle ya, güç ve şiddet yalnız tanrılardır. Anıya hiçbir şey vermezler. Tersine, tansıklarını avuç avuç şimdiki zamana dağıtırlar. İnan birliklerini ringlerin çevresinde kutsayan bu geçmişten yoksun halk için biçilmiş kaftandır bunlar. Biraz güç ama her şeyi basitleştiren töremlerdir. İyi ile kötü, yenmiş ile yenilmiş: Korintos'ta, iki tapınak yan yanaydı, Şiddet'in tapınağıyla Zorunluluk'un tapınağı.

Anıtlar

Ekonomiye olduğu kadar doğaötesine de bağlı olan birçok nedenlerle, Oran biçeminin, böyle bir biçem varsa, Maison du Colon denilen yapıda güçlü ve açık olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Oran hiç de anıttan yoksun değildir. Kentin imparatorluk mareşalleri, bakanları, yerel koruyucuları vardır. Küçük, tozlu alanlarda karşılaşırsınız bunlarla, güneş gibi yağmura da boyun eğerler, onlar da taşa ve sıkıntıya dönmüşlerdir. Gene de dış katkıları simgelerler. Bu mutlu yabanıllıkta, uygarlığın üzücü izleridir bunlar.

Oran, tersine, sunaklarını ve gemi başı sütunlarını kendi başına yükseltmiştir. Oranlılar, tecimci kentin tam odağında, bu ülkeyi yaşatan sayısız tarım örgütleri için ortak bir yapı kurmaları gerekince, burada, kumun ve kirecin içinde, erdemlerinin inandırıcı bir imgesini: Maison du Colon'u kurmayı düşünmüşler. Yapıya bakarak karar vermek gerekirse, bu erdemlerin sayısı üçtür: beğenide gözüpeklik, şiddet tutkusu, bir de tarihsel bireşim duygusu. Tersine çevrilmiş bir kocaman kupayı canlandıran pastanın incelik gerektiren yapımında, Mısır, Bizans ve Münih el ele vermiş. Çatı en güçlü etkiyi yaratan çok renkli taşlarla çevrelenmiş. Bu mozaiklerin canlılığı öylesine inandırıcıdır ki, başlangıçta hiçbir şey görmez insan, biçimsiz bir göz kamaşmasından başka hiçbir şey algılayamaz. Ama, daha yakından, keskin bir dikkatle bakılınca, bir anlamları bulunduğu görülür: Kelebek düğümlü ve ak mantar miğferli, hoş bir sütunun önünde, eskil biçimde giyinmiş bir köle alayı saygıyla eğilir.[9] Son olarak, yapı ve bezekleri bir dört yol ağzının ortasına, pislikleri kentin başlıca

çekiciliklerinden birini oluşturan küçük, eski tramvayların geliş gidiş alanına yerleştirilmiştir.

Öte yandan, Oran, Armes Alanı'ndaki iki aslanına da çok bağlıdır. 1888'den beri, belediye merdiveninin iki yanında kurulup otururlar. Yapımcılarının adı Kabil'miş. Görkemli ve kısa gövdelidirler. Geceleri birbiri ardından oturtmalıklarından inip karanlık alanın çevresinde sessizce döndükleri, gerektikçe de büyük, tozlu incir ağacının dibine uzun uzun işedikleri anlatılır. Söylemek bile fazla, bunlar Oranlıların hoşgörüyle karşıladığı söylentilerdir. Ama inanılmaz şeylerdir.

Birtakım araştırmalara giriştim ya, Kabil'e fazla bir ilgi duyamadım. Yalnızca becerikli bir hayvan heykelcisi olarak ünlenmiş olduğunu öğrendim. Gene de sık sık düşünürüm onu. Oran'da kapıldığımız bir düşünce eğimidir bu. İşte cafcalı bir ad taşıyan bir sanatçı, önemsiz bir sanatçı. İddialı bir belediyenin önüne yerleştirdiği yumuşak huylu hayvanlarıyla kaç yüz bin insan içli dışlı olmuş. Bu da başarılı olmanın bir yolu. Hiç kuşkusuz, aynı türden binlerce yapıt gibi, bu iki aslan da yetenekten çok başka bir şeye tanıklık ediyor. İnsanlar, *Gece Nöbeti, Aziz Francesco Vecd Halinde, Davud* ya da *L'Exaltation de la Fleur*'ü (Çiçeğin Yüceltilmesi) de yaptılar. Kabil'se, deniz ötesi bir tecim kentinin alanına iki güleç hayvan dikmiş. Ama *Davud* bir gün Floransa'yla birlikte yıkılacak, aslanlarsa belki de yıkımdan kurtulacak. Bir kez daha, başka şeye tanıklık ediyorlar.

Bu düşünce kesinleştirilebilir mi? Bu yapıtın özelliği önemsizliği ve sağlamlığı. Tinin hiç etkisi yok, özdeğin etkisiyse çok. Bayağılık, bronz da işin içinde olmak üzere, her yoldan sürmek ister. Ölümsüzlük hakkı yadsınır, ama o her gün alır bu hakkı. Durasızlık dediğimiz şey de bu değil midir? Ne olursa olsun, bu direşkenliğin de coşum veren bir yanı vardır, dersini de verir, Oran'ın anıtlarının ve Oran'ın kendisinin dersini. Günde bir saat, başka seferler arasında bir sefer, dikkatinizi önemli olmayana yöneltmeye zorlar sizi. Tin bu dönüşlerde yarar bulur. Biraz da sağlığıdır bu onun; sonra, onun da kesinlikle alçakgönüllülük anlarına gereksinimi bulunduğuna göre, öyle sanıyorum ki, bu alıklaşma olanağı ötekilerden daha iyi. Kalımsız olan her şey sürmek ister. Öyleyse her şey sürmek ister diyelim. İnsan yapıtlarının başka hiçbir anlamı yoktur ve bu açıdan, Kabil'in aslanlarının şansı Angkor yıkıntılarının şansına eşittir. Bu da insanı alçakgönüllülüğe yöneltir.

Oran'ın başka anıtları da vardır. Ne de olsa onlara bu adı vermek gerekir; öyle ya, onlar da kentlerinden yana tanıklık eder, belki daha da anlamlı bir biçimde. Bu anıtlar bugün onlarca kilometre üzerinde kıyıyı kaplayan büyük çalışmalar. İlke olarak, körfezlerin en ışıklısını dev bir limana dönüştürmek söz konusu. Gerçekte, insan için bu da taşla boy ölçüşmenin bir yolu.

Kimi Felemenkli ustaların tablolarında, hayran kalınacak ölçüde zengin bir izleğin ısrarla yeniden belirdiği görülür: Babil Kulesi'nin yapımı. Ölçüsüz görünümlerdir bunlar, göğe tırmanan kayalar, işçilerin, hayvanların, merdivenlerin, görülmedik makinelerin, iplerin, koşumların kaynaştığı dik bayırlar. Ayrıca, insan yalnızca şantiyenin insandışı büyüklüğünü ölçtürtmek için buradadır. Kentin batısında, Oran burnunda düşünülen de bu.

Uçsuz bucaksız eğimlere yapışmış durumda, yaylar, vagoncuklar, vinçler, küçücük trenler... Yakıcı bir güneşin tam altında, oyuncaklar gibi lokomotifler, düdük sesleri, tozlar, dumanlar arasında kocaman kitlelerin çevresinde dönüp durur. Gece gündüz, dağın dumanlar tüten gövdesi üzerinde bir karınca halkı çalışır da çalışır. Onlarca adam, yalıyarın böğrüne karşı aynı ip boyunca asılmış, karınları otomatik delicilerin sapına dayalı, günler boyunca boşlukta titrer durur, daha sonra tozlar ve homurtular içinde yuvarlanan koca koca kaya parçaları koparır. Daha ileride, yokuşların yukarısında vagoncuklar tersine çevrilir ve birden denize doğru boşaltılan kayalar, fırlayıp suyun içine yuvarlanır; her büyük kitleyi daha hafif bir sürü taş izler. Düzenli aralıklarla, gecenin bağrında, gün ortasında, patlamalar tüm dağı sarsar, denizi bile kaldırır.

İnsan, bu şantiyenin ortasında, taşa tam karşıdan saldırır. Bu çalışmayı olanaklı kılan katı tutsaklık hiç değilse bir an için unutulabilseydi, ona hayran olmak gerekirdi. Dağın bağrından koparılan bu taşlar, amaçlarında insana hizmet eder. İlk dalgalar altında birikir, yavaş yavaş yüzeye çıkar, en sonunda bir dalgakırana göre düzenlenir, hemen arkadan da insan ve makineyle dolar üstü, bunlar, her gün, açığa doğru ilerler. Hiç ara vermeden, kocaman çelik çeneler yalıyarın karnını karıştırır, oldukları noktada döner, fazla taşlarını gelip suya boşaltırlar. Burnun alnı eğildikçe, tüm kıyı ister istemez denize baskın çıkar.

Hiç kuşkusuz, taşı yok etmek olanaksız. Yalnızca yeri değiştirilmektedir. Ne olursa olsun, kendisini kullanan insanlardan daha

fazla sürecek. Şimdilik, eylem istemlerine destek olmakta. Bu bile yararsız kuşkusuz. Ama insanların işi de budur, nesnelerin yerini değiştirmektir: Ya bunu yapmayı seçmeli ya hiçbir şeyi.[10] Belli ki Oranlılar seçmişler. Bu ilgisiz koy karşısında, daha yıllar süresince, kıyı boyunca taş yığıp duracaklar. Yüz yıl sonra, yani yarın, yeniden başlamak gerekecek. Ama bugün bu kaya yığınları aralarında dolaşan toz ve ter, maskeli insanlardan yana tanıklık ediyor. Oran'ın gerçek anıtları hâlâ taşları.

Ariadne'nin taşı

Bana öyle geliyor ki Oranlılar da Flaubert'in ölmek üzereyken bu yeri doldurulmaz dünyaya son bir kez bakıp da, "Pencereyi kapatın, fazla güzel!" diye haykıran dostuna benziyor. Pencereyi kapatmış, duvarlar arasına kapanmış, görünümü kovmuşlar. Le Poittevin öldü, onun ölümünden sonra da günler günleri izlemeyi sürdürdü. Aynı biçimde, Oran'ın sarı duvarlarının ötesinde, deniz ile kara da ilgisiz söyleşimini sürdürüyor. Dünyada bu süreklilik her zaman insan için karşıt çekimler içermiştir. Onu hem umutsuzluğa gömer, hem coşturur. Dünya tek bir şey söyler yalnızca, ilgilendirir, sonra bıktırır. Ama, sonunda, inat zoruyla baskın çıkar. Her zaman haklıdır.

Şimdiden, Oran'ın kapılarında, doğa sesini yükseltiyor. Canastel taraftarlarında kokulu çalılıklarla kaplı uçsuz bucaksız malazlar var. Güneş ve yel yalnız yalnızlıktan söz eder burada. Oran'ın yukarısında, Santa-Cruz Dağı, yayla ve oraya götüren binlerce koyak. Bir zamanlar taşıtla geçmeye de elverişli olan yollar denize bakan tepelerin yamacına asılır. Ocak ayında, kimileri çiçeklerle kaplıdır. Koyungözleri ve sarı düğünçiçekleri bunları sarı ve akla işlenmiş, görkemli yollara dönüştürür. Santa-Cruz konusunda, her şey söylenmiştir. Ama benim söz etmem gerekseydi, büyük bayramlarda, başka hac yolculuklarını canlandırmak için sarp tepeye tırmanan dindar alaylarını unuturdum. Yalnızdırlar, kırmızı taşlar arasında yol alır, kımıltısız körfezin yukarısına çıkar, ve yoksunluğa ışıklı ve kusursuz bir saat adarlar.

Oran'ın kum çölleri de vardır: plajları. Kapıların hemen yakınında gördüklerimiz ancak kışın ve ilkbaharda ıssızdır. Bu dönemlerde, çirişotlarıyla kaplı, çiçekler arasında çıplak villacıklarla dolu yaylalardır bunlar. Deniz aşağıda biraz homurdanır. Ancak, güneş, hafiften esen yel,

çirişotlarının aklığı, göğün çiy mavisi, şimdiden yazı, o zaman plajı dolduran yanmış gençleri, kumlar üzerinde uzun saatleri ve akşamların birdenbire gelen tatlılığını düşündürtür. Her yıl, bu kıyılarda, yeni bir çiçek genç kız harmanı savrulur. Görünüşe bakılırsa, yalnız bir mevsimliktirler. Ertesi yıl, başka ateşli taçlar alır onların yerini, bunlar, önceki yaz, henüz bedenleri tomurcuklar gibi sert kız çocuklarıdır. Sabah on birde, yayladan inerken, tüm bu genç tenler kısacık alacalı kumaşlar içinde kumlar üzerine çok renkli bir dalga gibi yayılır.

Hiç el değmemiş bir görünüm bulmak için daha uzak (gene de çevresinde iki yüz bin insan dönüp duran bu yere şaşılacak ölçüde yakın) yerlere gitmek gerekir: insanların geçişinin iyice kurtlanıp çürümüş bir kulübeden başka iz bırakmadığı uzun, ıssız kumullara. Uzun aralıklarla, bir Arap çoban kumulların tepesinde keçi sürüsünün kara ve açık kahverengi lekelerini götürür. Oran’ ın bu plajları üzerinde, tüm sabahlar dünyanın ilk sabahlarını andırır. Tüm alacakaranlıklar sonuncuymuş gibi, günbatımında tüm renkleri koyulaştıran son bir ışığın haber verdiği görkemli can çekişmelermiş gibi görünür. Deniz laciverttir, yol donmuş kan rengi, plaj sarı. Yeşil güneşle her şey ortadan silinir; bir saat sonra kumullardan ay akar. O zaman bir yıldız yağmuru altında taşkın geceler başlar. Bazı bazı kasırgalar geçer içinden, şimşekler kumullar boyunca akar, göğü soldurur, kumun üzerine ve gözlerin içine portakal rengi ışıltılar yerleştirir.

Ama bu dediğim paylaşılamaz. Bunu yaşamış olmak gerekir. Bunca yalnızlık ve bunca büyüklük bu yerlere unutulmaz bir yüz verir. Ilık şafakta, henüz kara ve acı olan ilk dalgalar geçtikten sonra, yeni bir varlık, gecenin taşınması öyle ağır suyunu yarar. Bu sevinçlerin anısı içimde özlem uyandırmıyor, böylece iyi olduklarını anlıyorum. Bunca yıldan sonra, bu yürekte bir yerlerde hâlâ sürüyorlar, oysa bu yürek oldukça güç bağlanan bir yürek. Şurasını da biliyorum ki, bugün, ıssız kumulun tepesine gitmek istersem, aynı gök soluk ve yıldız yükünü boşaltacaktır. Bunlar suçsuzluğun topraklarıdır.

Ama arılığın kuma ve taşa gereksinimi vardır. Ve insan buralarda yaşamayı unutmuş. Hiç değilse buna inanmak gerek; öyle ya, sıkıntının uyuduğu bu tuhaf kente çekilmiş. Bununla birlikte, Oran’ın değerini oluşturan da bu boy ölçüşme. Sıkıntının başkentidir Oran, arılık ve güzellikle kuşatılmıştır. Onu kuşatan orduda taş kadar da asker var. Gene de kentte ve kimi saatlerde, nasıl da bir düşmandan yana geçme sapıntısı

duyulur! Nasıl da bir bu taşlarla özdeşleşme, tarihe ve çalkantılarına meydan okuyan bu yakıcı ve duyarsız evrenle kaynaşma sapıntısı doğar! Boşuna çaba, kuşkusuz. Ama her insanda derin bir içgüdü vardır ki, ne yıkma içgüdüsüdür ne yaratma içgüdüsü. Hiçbir şeye benzememek söz konusudur. Oran'ın sıcak duvarlarının gölgesinde, tozlu asfaltının üzerinde, bu çağrı bazı bazı duyulur. Öyle görünür ki, bir süre için, boyun eğen tinler hiçbir zaman yoksunluk duymazlar. Eurydike'nin karanlıkları ve İsis'in uykusudur bunlar. İşte düşüncenin yeniden toparlanacağı çöller, fırtınalı bir yürek üzerinde akşamın serin eli. Bu Zeytinlik Dağı'nda, uykusuz beklemekte yarar yoktur; tin uyumuş Havarilere kavuşur ve onlara hak verir. Gerçekten haksız mıydılar? Ne de olsa tanrısal esine ermişlerdi.

Çölde Cakia-Mouni'yi düşünelim. Uzun yıllar kalmıştır burada, çömelip oturmuş, kımıltısız, gözleri gökte. Tanrılar da onun bu bilgeliğine ve bu taş yazgısına imreniyorlardı. Uzanmış ve katılaşmış ellerine, kırlangıçlar yuva yapmıştı. Ama, bir gün, uzak toprakların çağrısıyla havalandılar. Ve içinde isteği ve istenci, şanı ve acıyı öldürmüş olan kişi, birden ağlamaya başladı. Böylece kaya üzerinde çiçekler bittiği olur. Evet, gerektiği zaman taşa razı olalım. Yüzlerden istediğimiz bu giz ve bu coşku, o bize bunları da verebilir. Kuşkusuz, bu böyle sürüp gidemez. Ama ne sürebilir ki? Yüzlerin gizi silinip gider ve işte yeniden isteklerin zincirine dönmüşüzdür. Ve taş bizim için insan yüreğinin yaptığından fazlasını yapamazsa da hiç değilse tam bu kadarını yapabilir.

"Hiç olmak!" Binlerce yıl boyunca, bu büyük haykırış milyonlarca insanı isteğe ve acıya karşı ayaklandırdı. Yankıları, yüzyıllar ve okyanuslar içinden, gelip burada, bu dünyanın en eski denizi üzerinde can verdi. Hâlâ Oran'ın sert yalıyarlarına karşı boğuk boğuk yükselirler. Bu ülkede, herkes, bilmeden, bu öğüdü izler. Söylemek bile fazla, neredeyse boşunadır bu. Saltığa ulaşılamadığı gibi hiçliğe de ulaşılmaz. Ama, birer lütuf gibi, bize güllerin ya da insan acısının getirdiği ölümsüz göstergeleri aldığımıza göre, dünyanın bizlere sunduğu ender uykuya çağrıları da geri çevirmeyelim. Berikiler de ötekiler kadar gerçek içerir.

İşte, belki de, bu uyurgezer ve sayıklayan kentin Ariadne ipi. Burada insan belirli bir sıkıntının tümüyle geçici erdemlerini öğrenir. Canını kurtarmak için, Minotauros'a "evet" demek gerekir. Eski ve verimli bir erdem bu. Kırmızı yalıyarların dibindeki sessiz denizin yukarısında, sağda ve solda duru suda yunan iki kitlesel buruna eşit uzaklıkta, tam bir denge

içinde durmak yeter. Gözler kamaştıran ışığa batmış durumda, açık sular üzerinde sürüklenen bir kıyı koruma gemisinin solumasında, insandışı ve kıvılcımlar saçan güçlerin boğuk çağrısı açıklıkla duyulur o zaman: Minotauros'un "Allahaısmarladık"ıdır bu.

Şimdi öğle, gün de dengede. Yolcu, töremini tamamladıktan sonra, kurtuluşunun ödülünü alır: yalıyarın üzerinden aldığı, bir çirişotu gibi kuru ve hoş taş. Dünyayı öğrenmiş kişi için, dünya bu taştan daha ağır çekmez. Atlas'ın işi kolaydır, saatini seçmek gerekir. O zaman, bir saat, bir ay, bir yıl için, bu kıyıların özgürlüğe elverebilmesi anlaşılır. Karışık biçimde, hiç bakmadan, keşişe, memura ya da fatihe kucak açarlar. Kimi günler, Oran sokaklarında, Descartes'la ya da Cesare Borgia'yla karşılaşmayı beklerdim. Olmadı. Ama bir başkası daha şanslı çıkar belki. Büyük bir eylem, büyük bir yapıt, erkekçe düşünüm eskiden kumların ya da manastırın yalnızlığını isterdi. Tin son hazırlıklarını buralarda yapardı. Şimdi uzun süre için tinsiz güzelliğe yerleşmiş bir büyük kentin boşluğundan daha iyi nerede kutlanır bunlar?

İşte küçük taş, bir çirişotu gibi yumuşak. Her şeyin başlangıcında. Çiçekler, gözyaşları (ille de istiyorsanız), yola çıkışlar ve çarpışmalar yarına. Günün ortasında, uçsuz bucaksız ve sesli uzamda gökyüzü ışık çeşmelerini açtığı zaman, kıyıdaki tüm burunlar kalkmaya hazır bir flotillayı andırır. Bu ağır kaya ve ışık kalyonları güneş adalarına doğru yola çıkmaya hazırlanıyormuş gibi omurgaları üzerinde titrer. Ey, Oranya sabahları! Kırlangıçlar, yaylaların tepesinden, havanın kaynadığı uçsuz bucaksız teknelere dalar. Tüm kıyı yola çıkmaya hazırdır, bir serüven titremesiyle titrer. Yarın, belki de, birlikte yola çıkacağız.

(1939)

1. Bu deneme 1939'da yazılmıştı. Bugünkü Oran kentinin ne olabileceğini kestirebilmek için okurun bunu anımsaması gerekir. Gerçekten, bu güzel kentten gelen tutkulu karşı çıkışlara bakarak tüm kusurlarına çare bulunduğuna (ya da bulunacağına) inanıyorum. Bu denemede övülen güzelliklerse, tam tersine, özenle korunmuştur. Oran mutlu ve gerçekçi bir kent, yazarlara gereksinimi yok artık: Turist bekliyor.
(1953)

2. Balzac’ın *Goriot Baba*’sının ünlü kahramanı, romanın sonunda böyle haykırır. (Ç.N.)

3. Gogol’ün Klestakov’uyla Oran’da da karşılaşırız. Esner, sonra da şöyle der: “Sezinliyorum ki, yüce bir şeylerle uğraşmak gerek.” (Ç.N.)

4. (Fr.) Küçük güllelerle oynanan bir oyun. (Ç.N.)

5. Guez de Balzac (1595-1654), XVII. yüzyılın ünlü yazarlarından. (Ç.N.)

6. Bu güzel sözlerin anısına saygı nedeniyle olacak, Oran’da Cogito Club adıyla bir konferans ve tartışma kurumu kurulmuş.

7. Ve yeni açılan Front-de-Mer Bulvarı.

8. Yunan mitolojisine göre Ariadne, Theseus’un labirentin içinde yolunu bulmasına ve böylece Minotauros’u öldürmesine yardım etmişti. (Ç.N.)

9. Görüldüğü gibi, Cezayir ırkının bir başka niteliği de içtenliğidir.

10. Bu deneme belirli bir günah eğilimini ele alıyor. Bunu tanımış olmak gerekir. Ondan sonra eyleme geçilir ya da geçilmez, ama bilinçle.

BADEM AĞAÇLARI

Napoléon, Fontanes'a şöyle dermiş: "Şu dünyada en çok hayranlık duyduğum şey nedir, biliyor musunuz? Gücün herhangi bir şey kurmakta yetersiz kalması. Yalnız iki güç var dünyada: kılıç ile ruh. Kılıç sonunda her zaman ruha yenik düşer."

Görüldüğü gibi, fatihler bazı bazı hüzünlüdür. Bunca boş şanın pahasını da ödemek gerekir biraz. Ama yüz yıl önce kılıç için doğru olan, bugün tank için aynı ölçüde doğru değil artık. Fatihler puanlar kazandılar ve parçalanmış bir Avrupa üzerine yıllar yılı tinsiz yerlerin donuk sessizliği yerleşti. Korkunç Flandr Savaşları zamanında, Hollandalı ressamlar çiftliklerindeki horozların resmini yapabilirlerdi belki. Aynı biçimde, Yüz Yıl Savaşı da unutuldu, bununla birlikte, Silezyalı gizemcilerin duaları hâlâ birkaç gönülde yankılanmakta. Ama bugün iş değişti, ressam ve keşiş de silah altına alındı: Bu dünyaya bağlıyız. Tin, bir fatihin bile kendisine tanımasını bildiği o krallara yaraşır güveni yitirdi; şimdi, gücü dizginlemesini bilemediğinden, ona lanet yağdırarak yiyip bitiriyor kendini.

İyi insanlar bunun bir hastalık olduğunu yineleyip duruyorlar. Bir hastalık mı, bilmiyoruz ama var olduğunu biliyoruz. Çıkarılacak sonuçsa, durumumuzu almamız gerektiği. O zaman ne istediğimizi bilmemiz yeter. İstediğimiz de artık hiçbir zaman kılıcın önünde eğilmemek, tinin hizmetine girmeyen güce bundan böyle hiçbir zaman hak vermemek.

Doğru, sonu olmayan bir iş bu. Ama biz de bunu sürdürmek için buradayız. İlerlemeyi de, herhangi bir tarih felsefesini de benimseyecek ölçüde inanmıyorum usa. Hiç değilse, yazgılarına ilişkin bilinçlerinde insanların ilerlemeye hiç ara vermediklerini sanıyorum. Koşulumuzu aşamadık, gene de onu daha iyi tanıyoruz. Çelişki içinde bulunduğumuzu ama çelişkiyi yadsımak ve onu indirgemek için ne gerekiyorsa yapmak zorunda olduğumuzu biliyoruz. Bizim insan işimiz, özgür tinlerin sonsuz

bunalımını yatıştıracak birkaç çözüm bulmak. Yırtılmış olanı dikmemiz, öylesine açık bir biçimde adaletsiz bir dünyada adaleti düşlenebilir, yüzyılın mutsuzluğuyla zehirlenmiş halklar için mutluluğu anlamlı kılmamız gerekiyor. Hiç kuşkusuz, insanüstü bir iş bu. Ama insanların gerçekleştirilmesine uzun zaman harcadıkları işlere insanüstü denilir, hepsi bu.

Öyleyse ne istediğimizi bilelim; güç bizi çekmek için bir düşün ya da bir rahatlık görünüşüne de bürünse, tin konusunda sağlam duralım. En önemlisi umutsuzluğa düşmemek. Dünyanın sonu geldi diye haykıranlara fazla kulak asmayalım. Uygarlıklar o kadar da kolay ölmez; bu dünya yıkılacaksa da başka dünyalardan sonra yıkılacaktır. Çok doğru, trajik bir çağda yaşıyoruz. Ama pek çok insan trajikle umutsuzluğu birbirine karıştırıyor. “Trajik, mutsuzluğa indirilen zorlu bir tekme gibi olmalı,” diyordu Lawrence. İşte sağlıklı ve hemen uygulanabilecek bir düşünce. Bugün bu zorlu tekmeyi hak eden çok şey var.

Ben Cezayir’de otururken, kış konusunda hep sabırlı davranırdım, çünkü, bilirdim ki, bir gecede, soğuk ve arı tek bir şubat gecesinde, Consuls Vadisi’nin badem ağaçları ak çiçeklerle kaplanacaktı. Sonra bu cılız karın tüm yağmurlara ve deniz yeline dayandığını görüp hayran kalırdım. Gene de her yıl direnirdi, ancak meyvesini hazırlamaya yetecek kadar.

Bu bir simge değil. Mutluluğumuzu simgelerle kazanmayacağız. Bunun için daha ciddi olmak gerekir. Yalnız, bazı bazı, mutsuzluğuyla hâlâ ağzına kadar dolu olan bu Avrupa’da yaşamın yükü fazla ağırlaştığı zaman, nice güçlerin hâlâ el değmemiş durumda kaldığı bu göz kamaştırıcı ülkeye yöneldiğimi söylemek istiyorum. Onları öyle iyi tanıyorum ki, düşünümle gözüpekliğin dengelenebileceği gözde alan olduklarını bilmememe olanak yok. Sundukları örnek üzerinde düşününce, tini kurtarmak istiyorsak, sızlanan yanlarını bilmezlikten gelip gücünü ve çekici yanlarını yüceltmek gerektiğini anlıyorum. Bu dünya mutsuzluklarla zehirlenmiş, üstelik bundan hoşlanır gibi. Nietzsche’nin ağırlık ruhu dediği şu derde düşmüş tümüyle. Ona el vermeyelim. Tine ağlamak boşuna, onun için çalışmak yeter.

Ama tinin fethedici erdemleri nerede? Yine aynı Nietzsche ağırlık ruhunun can düşmanları olarak sıralamıştı bunları. Ona göre, bunlar bilgenin kişilik gücü, beğenisi, “dünya”sı, klasik mutluluğu, çetin gururu, soğuk yetingenliğidir. Bu erdemler her zamankinden çok daha fazla gerekli ve herkes kendine uygun düşeni seçebilir. Ne olursa olsun, başlatılmış

savaşın büyüklüğü karşısında, kişilik gücü unutulmamalı. Seçim kürsülerinde kaş çatmalarla, tehditlerle bir arada gideninden söz etmiyorum. Aklığın ve özsuyun erdemiyle tüm deniz yellerine dayananından söz ediyorum. Dünyanın kışında meyveyi hazırlayacak olan güçtür o.

(1940)

PROMETHEUS CEHENNEMDE

“Karşısına çıkarılacak hiçbir şey bulunmadığı sürece tanrısallıkta bir şey eksikmiş gibi geliyordu bana.”

“Prometheus Kafkasya’da”, LUKİANUS

Bugünün insanı için Prometheus ne anlam taşır? Hiç kuşkusuz, tanrılar karşısında ayaklanmış olan bu başkaldırmışın çağdaş insanın örnekçesi olduğu ve binlerce yıl önce Skitia çöllerinde yükselen bu karşı çıkışın bugün bir benzeri daha bulunmayan bir tarihsel kargaşada son bulduğu söylenebilir. Ama, aynı zamanda, bir şeyler bize bu ezilmişin ezilmesinin, bizim aramızda da sürdüğünü ve yalnız işaretini verdiği insan başkaldırısının büyük çığlığı karşısında hâlâ sağır kaldığımızı söyler.

Bugünün insanı gerçekten de bu dünyanın dar yüzeyinde baş döndürücü yığınlarla acı çeken kişidir, özgürlüğe şimdilik bekleyebilecek bir lüks diye bakan, ateşten ve besinden yoksun kişidir; bu kişi için henüz biraz daha acı çekmekten başka bir şey söz konusu değildir, tıpkı özgürlük ve son tanıkları için biraz daha silinmekten başka bir şey söz konusu olamayacağı gibi. Prometheus’a gelince; insanları kendilerine ateş ile özgürlüğü, teknik ile sanatı aynı zamanda verecek ölçüde seven kahramandır. Bugün, insanlık teknikten başka bir şeye gereksinim duymuyor, teknikten başka bir şeye kulak asmıyor. Makineleri içinde başkaldırıyor, sanatı da, sanatın varsaydıklarını da bir engel ve bir tutsaklık göstergesi olarak görüyor. Prometheus’un özelliğiyse, tam tersine, makineyi sanattan ayıramaması. Prometheus, bedenlerin ve tinlerin aynı zamanda kurtarılabileceğini düşünür. Günümüzün insanı, tin geçici olarak ölecek bile olsa, önce bedeni kurtarmak gerektiğine inanıyor. Ama tin geçici olarak ölebilir mi? Gerçekte, Prometheus geri gelecek olsaydı, bugünün insanları

da o zamanın tanrıları gibi yaparlardı: İlk simgesi olduğu şu insancılık adına kayaya çivilerlerdi onu. O zaman yenilmişi aşağılayacak düşman sesler Aiskhylos tragedyasının eşiğinde çınlayan seslerin aynı olurdu: Güç'ün ve Şiddet'in sesleri.

Kısır zamana, çıplak ağaçlara, dünyanın kışına boyun mu eğiyorum? Ama bu ışık özlemi bile beni haklı çıkarıyor: Bana bir başka dünyadan, gerçek yurdumdan söz ediyor. Bunun kimi insanlar için hâlâ bir anlamı kaldı mı? Savaş yılı, Odysseus'un gezisini baştan yapmak için gemiye binecektim. O dönemde, yoksul bir genç bile ışıkla karşılaşmak üzere bir denizi geçmenin görkemli tasarısını yapabilirdi. Ama ben de herkes gibi yaptım o zaman. Gemiye binmedim. Cehennemin açık kapısı önünde bekleyenler arasında yerimi aldım. Yavaş yavaş, girdik buraya. Ve öldürülen suçsuzluğun ilk çığlığında, kapı arkamızda şakladı. Cehennemdeydik, bir daha da çıkmadık. Altı uzun yıldan beri, ona alışmaya çalışıyoruz. Mutlu adaların sıcak ateşleri artık yalnız başka uzun yılların dibinde görünüyor bize, daha gelecek olan, ateşsiz, güneşsiz yılların.

O zaman, bu nemli ve kara Avrupa'da, yaşlı Chateaubriand'ın Yunanistan'a giden Ampère'e şu haykırışını nasıl bir keder titremesi ve zor bir suç ortaklığı duygusuyla karşılamazsınız: "Benim Attika'da gördüğüm zeytin ağaçlarının tek bir yaprağını, üzümlerin tek bir tanesini bile bulamayacaksınız. Benim zamanımın otlarına bile yanıyorum. Bir fundayı yaşatacak gücüm bile olmadı." Biz de, genç kanımıza karşın, bu son yüzyılın korkunç yaşlılığına gömülmüşüz, bazı bazı biz de tüm zamanların otlarına, artık kendi kendisi için görmeye gitmeyeceğimiz zeytin ağacının yaprağına ve özgürlüğün üzümlerine yanacağız. İnsan her yerde, her yerde çığlıkları, acısı ve tehditleri. Toplanmış bunca yaratık arasında, cırcırböceklerine yer yok artık. Tarih fundalar yeşermeyen bir kısır toprak. Gene de bugünün insanı tarihi seçti; ondan ne vazgeçebilirdi ne de vazgeçmesi gerekirdi. Ama onu boyunduruk altına alacak yerde, ona her gün biraz daha tutsak olmaya boyun eğiyor. Prometheus'a, bu "düşünceleri gözüpek, yüreği hafif" oğula işte burada ihanet ediyor. Prometheus'un kurtarmak istemiş olduğu insanların düşkünlüğüne işte burada dönüyor. "Görmeden görüyorlardı, anlamadan dinliyorlardı, düşlerdeki gölgeler gibi..."

Evet, daha her şeyin yapılmayı beklediğini görmemiz için bir Provence akşamı, kusursuz bir tepe, bir tuz kokusu yeter. Bedenin açlığını yatıştırmak

için ateşi yeniden bulmak, meslekleri yeniden kurmak durumundayız. Attika, özgürlük ve bağ bozumları, tinin ekmeği daha sonraya. Kendi kendimize, “Artık hiç olmayacaklar ya da başkaları için olacaklar!” diye haykırmaktan ve hiç değilse bu ötekilerin yoksun kalmamaları için gerekeni yapmaktan başka ne yapabiliriz ki? Bunu acıyla duyan, gene de üzüntüden uzak bir yürekle karşılamaya çalışan bizler, geç mi kaldık, yoksa erken mi geldik, fundaları yeniden yaşatmaya gücümüz yetecek mi?

Yüzyılın içinde yükselen bu soruya Prometheus’un vereceği yanıtı tasarlamak kolay. Gerçekte, o bu yanıtı çok önceden vermişti: “Ey ölümlüler, bu işi ellerinizle yapacak oranda becerikli, erdemli, güçlüyseniz, size düzeltme ve onarma sözü veriyorum.” Kurtuluşun kendi ellerimizde olduğu doğruysa, yüzyılın sorgusuna tanıdığım birkaç kişide sezdiğim bu dönüşlü güç ve bilgili gözüpeklik nedeniyle “Evet” yanıtını vereceğim. “Ey adalet, ey ana, bana çektirilenleri görüyorsun!” diye haykırır Prometheus. Hermes de kahramanla alay eder: “Bilici olup da gördüğün işkenceyi önceden görememene şaştım.” “Biliyordum,” diye yanıtlar Başkaldırmış. Sözünü ettiğim insanlar da adaletin oğullarıdır. Onlar da, ne yaptıklarını bilerek, herkesin mutsuzluğunun acısını çekerler. Kör adalet olmadığını, tarihin gözsüz olduğunu ve yerine, elden geldiği ölçüde, tinin tasarladığı adaleti koymak üzere, onun adaletini yadsımak gerektiğini bilirler. Prometheus işte burada yüzyılımıza döner.

Söylenlerin kendi başlarına yaşamı yoktur. Kendilerini cisimleştirmemizi beklerler. Dünyada tek bir insan çağrılarına yanıt vermeyegörsün, el değmemiş özsularını sunarlar bize. Bunu korumamız ve dirilişin olanaklı olması için uykunun ölümcül olmamasını sağlamamız gerek. Bazı bazı bugünün insanını kurtarıp kurtaramayacağımız konusunda kuşkuya düşerim. Ama bu adamın çocuklarını bedenlerinde ve tinlerinde kurtarmak hâlâ olanaklı. Onlara aynı zamanda mutluluk ve güzellik şanslarını sunmak olanaklı. Güzellikten ve belirttiği özgürlükten yoksun yaşamaya boyun eğmemiz gerekiyorsa, Prometheus söyleni bize insanın her türlü sakatlanmasının ancak geçici olabileceğini ve insanın tümüne hizmet edilmedikçe hiçbir şeyine hizmet edilmediğini anımsatacaktır. Ekmeğin ve fundalığın açlığını duyuyorsa ve ekmeğin daha gerekli olduğu doğruysa, fundalığın anısını korumayı öğrenelim. Tarihin en karanlık odağında, Prometheus’un adamlarının, çetin işlerine ara vermeden, gözleri dünyanın ve yorulmak bilmez otun üzerinde olacaktır. Zincire vurulmuş kahraman

tanrısal yıldırımın ve gök gürültüsünün altında insana beslediği dingin inancı sürdürecektir. İşte böylece, kayasından daha sert, akbabasından daha sabırlıdır. Bu uzun inat, tanrılara karşı ayaklanmasından daha anlamlı bizim için. Bir de insanların acılı yüreğiyle dünyanın baharlarını her zaman barıştırmış ve her zaman barıştıracak olan bu hayranlık verici istenç, hiçbir şeyi ayırmama, hiçbir şeyi atmama istenci.

(1946)

GEÇMİŞİ OLMAYAN KENTLER İÇİN KÜÇÜK REHBER

Cezayir'in yumuşaklığı daha çok İtalyansıdır. Oran'ın acımasız parıltısında İspanyolsu bir şeyler vardır. Rummel boğazlarının yukarısında bir tepenin üstündeki Konstantin, Toledo'yu düşündürür. Ama İspanya ile İtalya anılarla, sanat yapıtlarıyla, örnek kalıntılarla dolup taşar. Ama Toledo'nun Greco'su ve Barrès'i olmuştur. Sözünü ettiğim yerlerse, tersine, geçmişi olmayan kentlerdir. Öyleyse kendini kapıp koyvermeden, içlenmeden uzak kentlerdir bunlar. Öğle uykusu saati olan sıkıntı saatlerinde, keder burada umarsız ve hüzünsüzdür. Sabahların ışığında ya da gecelerin doğal lüksündeyse, tersine, sevinç yumuşaklıktan yoksundur. Bu kentler düşünceye hiçbir şey sunmaz, tutkuya her şeyi sunar. Ne bilgeliğe göre kurulmuşlardır ne beğeni inceliklerine göre. Barrès ve benzerleri ezilip giderdi burada.

Tutkunun (başkalarının tutkusunun) yolcularının, fazla sinirli kafaların, güzellik tutkunlarının ve yeni evlilerin bu Cezayir yolculuğundan kazanacakları hiçbir şey yoktur. Ve, saltık bir iç çağrı olmadıkça, hiç kimseye bir daha dönmemesiye buraya çekilmesi salık verilemez. Bazı bazı, Paris'te, saygı duyduğum ve bana Cezayir konusunda sorular soran kişilere, "Oraya gitmeyin!" diye bağırmak gelir içimden. Bu şakada gerçek payı da yok değildir. Çünkü ondan bekleyip de elde edemeyeceklerini çok iyi seziyorum. Aynı zamanda, bu ülkenin içinden pazarlıklı gücünü ve çekiciliklerini, orada oyalananları alıkoyma, kıskıvrak bağlama, onları önce soru sormaz duruma getirip sonunda her günün yaşamında uyutma biçimini de bilirim. Bir kez, bu ak ile karaya dönüşecek ölçüde parlak ışıkla karşılaşmada, soluk kesici bir şey vardır. Bu ışığa bırakır insan kendini, içine yerleşir, sonra bu fazla uzun parıltının tine hiçbir şey vermediğini,

ölçüsüz bir ergiden başka bir şey olmadığını ayrımsar. O zaman tine doğru gelmek ister insan. Ama, görünüşe bakılırsa, bu ülkenin insanlarında yürek tinden daha ağır basar, güçleri de buradadır. Dostlarınız olabilirler (hem de nasıl!) ama gizdeşiniz olmayacaklardır. Öylesine büyük bir tin harcaması yapılan, giz dökme sularının çeşmeler, heykeller ve bahçeler arasında, bitip tükenmek bilmez bir biçimde, şırıl şırıl aktığı bu Paris'te belki de korkunç bulunacak bir şey.

Bu toprak en çok İspanya'ya benzer. Ama gelenekleri olmasa İspanya güzel bir çölden öte bir şey olmazdı. Burada doğumun rastlantılarıyla bulunmadıkça, ömürlüğüne çöle çekilmeyi ancak belirli bir insan ırkı düşünebilir. Ne olursa olsun, ben bu çölde doğduğumdan, bir yolcu gibi söz edemem ondan. Çok sevilen bir kadının çekicilikleri tek tek sözcüklere dökülebilir mi? Hayır, tümüyle seversiniz onu, denilebilir ki, gözde bir dudak bükmeden ya da bir baş sallama biçiminden gelen kesin bir iki duygulanmayla. Benim de Cezayir'le böyle uzun, kuşkusuz hiçbir zaman da bitmeyecek bir ilişkim var, o söz konusu olunca tümüyle açık görüşlü olmamamı önlüyor. Ancak, insan iyice kendini verirse, bir bakıma soyutun içinde, sevende sevilenin ayrıntısını seçmeyi başarabilir. Ben de burada Cezayir konusunda bu okul ödevine girişebilirim.

Bir kez, gençlik güzeldir burada. Kuşkusuz, önce Araplar, sonra ötekiler. Cezayir Fransızları, beklenmedik karışımlardan oluşmuş, kırma bir ırktır. İspanyollar ve Alsace'lılar, İtalyanlar, Maltalılar, Yahudiler, Yunanlılar burada karşılaşmışlardır. Bu sert soy karışması, Amerika' da olduğu gibi, mutlu sonuçlar vermiştir. Cezayir'de dolaşırken, kadınların ve genç adamların bileklerine bakın, sonra Paris metrosunda rastladıklarınızı düşünün.

Henüz genç yolcu burada kadınların güzel olduğunu da ayrımsayacaktır. Bunu anlamak için en iyi yer, Cezayir kentinde, Michelet Sokağı'nda, Café des Facultés'nin ön bölmesidir, burada nisan ayında, bir pazar sabahı bulunmak koşuluyla. Ayaklarına sandallar, üzerlerine canlı renklerde, hafif kumaşlar giymiş genç kadın toplulukları durmadan inip çıkarlar sokağı. Hiç yüzünüz kızarmadan hayran hayran bakabilirsiniz: Bunun için gelmişlerdir. Galliéni Bulvarı üzerinde Cintra Barı da iyi bir gözlem yeridir. Konstantin'de müzik köşkü çevresinde her zaman dolaşılabilir. Ama deniz yüzlerce kilometre uzakta olduğundan, burada rastlanan insanlarda belki de bir şeyler eksiktir. Genel olarak, bu

coğrafyasal durumu nedeniyle, Konstantin daha az tat verir; ama sıkıntı burada daha incedir.

Yolcu yazın gelirse, yapılacak şey, kentleri çevreleyen plajlara gitmektir kuşkusuz. Burada aynı insanları görecektir, daha az giyinmiş oldukları için daha göz kamaştırıcı olacaklardır. Güneş onlara büyük hayvanların uykulu gözlerini verir o zaman. Bu açıdan, en güzeli Oran plajlarıdır, çünkü burada doğa ve kadınlar daha yabanıldır.

Görünüm olarak, Cezayir bir Arap kentidir, Oran bir zenci köyüyle bir İspanyol mahallesi, Konstantin bir Yahudi mahallesi. Cezayir'in deniz üzerinde uzun bir bulvarlar gerdanlığı vardır; buralarda gece dolaşmak gerekir. Oran'ın ağacı azdır; ama dünyanın en güzel taşları buradadır. Konstantin'in bir asma köprüsü vardır, üstünde fotoğraf çektirilir. Yelin sert estiği günlerde, köprü derin Rummel'in derin boğazları üzerinde sallanır ve insan tehlike duygusuna kapılır.

Duyarlı yolcuya, Cezayir'e gidecek olursa, limanın tonozları altında anizet içmesini; sabahları, Pêcherie'de, yeni avlanıp kömür ızgaralarında pişirilmiş balık yemesini; Lyre Sokağı'nda adını unuttuğum bir küçük kahvede Arap müziği dinlemesini; akşam, altıda, Gouvernement Alanı'nda, Orléans Dükü'nün heykeli dibinde yere oturmasını (dük için değil, çok insan geçtiği ve hoş olduğu için); deniz kıyısında, yaşamın her zaman kolay olduğu, kazıklar üstünde bir tür dansing olan Padovani Lokantası'nda akşam yemeği yemesini; önce dinginlik ve güzelliği bulmak, sonra da ölülerimizi yerleştirdiğimiz iğrenç kentleri gerçek değerleriyle değerlendirmek için, Arap mezarlıklarını gezmesini; Kasbah'ta, kasaplar sokağında, her yandan sızan kanlar içinde dalaklar, karaciğerler, akciğerler, bağırsaklar arasında bir sigara içmesini (bu ortaçağ çok ağır koktuğundan, sigara zorunludur) salık veririm.

Gerisine gelince; Oran'da olunca (Oran Limanı'nın tecimsel üstünlüğü üzerinde durarak) Cezayir kentini yermesini, Cezayir'de olunca Oran'ı alaya almasını (Oranlıların "yaşamasını bilmedikleri" görüşünü sonuna dek benimsemesini) ve her fırsatta Cezayir'in kıta Fransası'ndan üstünlüğünü alçakgönüllülükle onaylamasını bilmek gerekir. Bu ödünler verildikten sonra, Cezayirlinin Fransız karşısındaki gerçek üstünlüğü, yani sınırsız cömertliği ve doğal konukseverliği ayrımsanabilir.

Belki de burada her türlü alayı bir yana bırakabilirim. Ne de olsa, sevdiğinden söz etmenin en iyi biçimi ondan hafiflikle söz etmektir.

Cezayir’e gelince; bende onun karşılığı olan ve kör ve kalın perdeden şarkısını bildiğim şu iç tele basmaktan hep korkarım. Ama hiç değilse onun benim gerçek yurdum olduğunu ve dünyanın neresinde olursa olsun, onun oğullarını ve kardeşlerimi karşılarında kapıldığım şu dostluk gülüşünden tanıdığımı söyleyebilirim. İşte bunun için burada büroların ve evlerin henüz karanlık sokaklara şakıyan bir kalabalık boşalttığı, kalabalığın sonunda denizin önündeki bulvarlara dek aktığı ve karanlık çöktükçe, göğün ışıkları, körfezin farları ve kentin lambaları yavaş yavaş aynı belirsiz çırpıntıda birleştikçe susmaya başladığı bu akşam saatinde bulunmayı yeğlerim. Böylece bütün bir halk su kıyısında düşünceye dalar, binlerce yalnızlık fışkırır kalabalıktan. O zaman, Afrika’nın büyük geceleri, yüce sürgün, yalnız yolcuyu bekleyen umutsuz coşku başlar...

Hayır, gerçekten, yüreğiniz gevşek, tininiz zavallı bir hayvansa, gitmeyin oraya! Ama, evet’in ve hayır’ın, öğlenin ve gece yarılarının, başkaldırının ve aşkın parçalanışlarını bilenlere, denize karşı yakılan ateşleri sevenlere gelince, orada bir alev onları bekler.

(1947)

HELENA'NIN SÜRGÜNLÜĞÜ

Akdeniz'in güneş trajiği vardır, sislerin trajiğine hiç benzemez. Kimi akşamlar, denizin üstünde, dağların eteğinde, gece, küçük bir körfezin kusursuz eğrisi üzerine iniverir, o zaman, sessiz sulardan, bunalımlı bir tümlük yükselir. Yunanlılar umutsuzluğa varmışlarsa, neden hep güzellik içinden vardıklarını ve bunun nasıl ezici olduğunu bu yerlerde anlarsınız. Bu altın rengi umutsuzlukta, tragedya doruk noktasına ulaşır. Bizim çağımız, tam tersine, umutsuzluğunu çirkinlik ve çırpınmalar içinde beslemiştir. Bu nedenle, acı iğrenç olabilseydi, Avrupa iğrenç olurdu.

Biz güzelliği sürgün ettik, Yunanlılar onun için silaha sarıldılar. İlk fark ama uzaklardan gelen bir fark. Yunan düşüncesi her zaman sınır düşününe sığınmıştır. Ne kutsalı ne usu, hiçbir şeyi uç noktasına dek götürmemiştir, çünkü, ne kutsalı ne usu, hiçbir şeyi yadsımamıştır. Her şeyin payını vermiştir, gölgeyi ışıkla dengeleyerek. Bizim Avrupamız, tersine, tümlüğün fethine çıkmıştır, ölçüsüzlüğün kızıdır. Güzelliği yadsıyor, yüceltmediği her şeyi yadsıdığı gibi. Ve, değişik biçimlerde de olsa, tek bir şeyi, usun gelecekteki imparatorluğunu yüceltiyor. Çılgınlığı içinde ölümsüz sınırları geriletiyor ve dakikasında, karanlık Erinysler üzerine çöküyor ve kendisini parçalıyorlar. Öç tanrıçaları değil, ölçü tanrıçası Nemesis nöbette. Sınırı geçenleri amansızca cezalandırıyor.

Yüzyıllar boyunca neyin adil olduğu konusunda sorular sorup durmuş olan eski Yunanlılar bizim adalet düşüncemizden hiçbir şey anlamazdı. Onlar için, doğruluk bir sınırı varsayardı; oysa tüm kıtamız tüm olmasını istediği bir adalete ulaşmaya çabalıyor. Yunan düşüncesinin şafağında, Herakleitos adaletin fizik dünyanın kendisine bile sınırlar koyduğunu tasarlıyordu. "Güneş sınırlarını aşmayacaktır, yoksa adalete bekçilik eden Erinysler bunu anlar."[11] Evreni ve tini yörüngesinden çıkarmış kişileriz, bu tehdide gülüyoruz. Sarhoş bir gökyüzünde istediğimiz güneşleri

tutuşturuyoruz. Ama gene de sınırlar var; biz de bunu biliyoruz. En aşırı çılgınlıklarımızda, arkamızda bıraktığımız ve safça, yanlışlıklarımızın sonunda yeniden bulacağımıza inandığımız bir dengeyi düşlüyoruz. Tarihimizi çılgınlıklarımızın kalıtçısı çocuk halkların yönlendirmesini haklı çıkaran çocuksu kendini beğenmişlik.

Aynı Herakleitos'a mal edilen bir parça, yalınlıkla, "Kendini beğenmişlik, ilerlemenin gerilemesidir," der. Ve, Efeslilerden yüzyıllarca sonra, Sokrates, idam tehdidi karşısında, şu üstünlükten başka hiçbir üstünlük tanımıyordu: Bilmediğini bildiğini sanmıyordu. Bu yüzyılların en örnek yaşamı ve düşüncesi gururlu bir bilgisizlik açılımıyla sonuçlanır. Bunu unutunca, erkekliğimizi de unuttuk. Büyüklüğe öykünen gücü yeğledik, önce İskender'i, sonra da okul kitabı yazarlarımızın, benzersiz bir tinsel düşkünlükle, bize hayran olmayı öğrettiği Romalı fatihleri. Biz de fethettik, sınırların yerini değiştirdik, göğe ve yere egemen olduk. Usumuz ortalığı çöle çevirdi. En sonunda yalnızız, imparatorluğumuzu bir çölün üstünde tamamlıyoruz. Doğanın tarihi, güzelliği, iyiliği dengelediği, kan tragedyasına bile sayıların müziğini getirdiği üstün dengeyi nasıl tasarlayacaktık ki? Doğaya sırtımızı dönüyoruz, güzellikten utanç duyuyoruz. Düşkün tragedyalarımız bir büro kokusu sürüklüyor, üzerlerinden sızan kanlar da koyu mürekkep renginde.

İşte bu nedenle bugün Yunanistan'ın oğulları olduğumuzu bildirmek uygunsuz kaçıyor. Ya da onun satılmış oğullarıyız. Tarihi Tanrı'nın tahtına oturtmuş, Yunanlıların Barbar dedikleri ve Salamis sularında ölünceye dek savaştıkları topluluklar gibi, teokrasiye doğru ilerliyoruz. Ayrımımızı iyice kavramak istiyorsak, Platon'un gerçek karşıtı olan filozofumuza başvurmalıyız. Hegel, "Tine kendi kendinin bilincine varabileceği biricik alanı çağdaş kent sunuyor," diye yazmayı göze alabiliyordu. Böylece büyük kentler çağını yaşıyoruz. Ne yaptığını bile bile, dünya sürekliliği oluşturan şeyden, doğadan, denizden, tepeden, akşamların düşünümünden yoksun bırakıldı. Bilinç yalnızca sokaklarda kaldı artık, çünkü tarih yalnızca sokaklarda, karar böyle. Bunun ardından, en anlamlı yapıtlarımız aynı önyargıya tanıklık ediyor. Dostoyevski'den bu yana, büyük Avrupa yazınında boşu boşuna görünümler arıyoruz. Tarih ne kendinden önce var olan doğal evreni açıklar ne de kendi üstünde olan güzelliği. Demek ki, onları bilmezlikten gelmeyi seçmiş. Platon, anlamsızlık, us ve söylen, her şeyi içerir, bizim filozoflarımızsa, anlamsızlık ya da ustan başka hiçbir şeyi

alıkoymuyorlar, çünkü gerisine gözlerini yummuşlar. Köstebek düşünce geliştiriyor.

Dünyanın gözlemleniminin yerine tinin tragedyasını koymayı Hıristiyanlık başlattı. Ama, hiç değilse, tinsel bir doğaya göndermede bulunuyor, onun aracılığıyla da belirli bir değişmezliği sürdürüyordu. Tanrı ölünce, yalnızca tarih ve güç kaldı geriye. Uzun zamandır filozoflarımızın tüm çabası, yalnızca insan doğası kavramının yerine durum kavramını, eski uyumun yerine rastlantının düzensiz atılımını ya da usun acımasız devinimini getirmeyi amaçladı. Yunanlılar istence usun sınırlarını verirken, biz istencin atılımını usun odağına yerleştirdik, bu da ölümcül oldu. Yunanlılar için değerler her türlü eylemden önce vardı, eylemin sınırlarını değerler belirlerdi. Çağcıl felsefe değerlerini eylemin sonuna yerleştiriyor. Var değiller, oluşuyorlar, biz de onları bütünüyle ancak tarih sonuçlanınca tanıyabileceğiz. Onlarla, sınır siliniyor, ne olacakları konusunda anlayışlar değiştiği, aynı değerlerin freni olmayınca, alabildiğine yayılmayan savaşım olmadığı için de günümüzün mesihçilikleri karşı karşıya geliyor ve uğultuları imparatorlukların çarpışmasında birbirine karışıyor. Herakleitos'a göre, ölçüsüzlük bir yangındır. Yangın genişliyor, Nietzsche aşıldı. Avrupa artık çekiç vuruşlarıyla felsefe yapmıyor, top atışlarıyla felsefe yapıyor.

Oysa doğa hep önümüzde. İnsanların çılgınlığının karşısına dingin göklerini ve mantıklarını çıkarıyor. Atomun kendisi de ateş alıncaya ve tarih mantığın utkusunda ve insan türünün can çekişmesinde son buluncaya dek. Ama Yunanlılar sınırın aşılamayacağını hiçbir zaman söylemediler. Sınırın var olduğunu ve geçmeye kalkanın amansızca cezalandırılacağını söylediler. Bugünün tarihinde hiçbir şey onları yalanlayamaz.

Tarihsel düşünce de, sanatçı da dünyayı yeniden kurmak istiyor. Ama sanatçı, doğasının bir zorunluluğuyla, tarihsel düşüncenin bilmezlikten geldiği sınırlarını biliyor. Bu nedenle ikincisinin sonu zorbalık, birincisinin tutkusuysa özgürlük. Bugün özgürlük için savaşanların tümü sonuçta güzellik için çarpışıyor. Söylemek bile fazla, güzelliği kendi kendisi için savunmak söz konusu değil. Güzellik insansız edemez, çağımıza büyüklüğünü ve esenliğini ancak onu mutsuzlukta izleyerek verebileceğiz. Bundan böyle hiçbir zaman yalnız kişiler olmayacağız. Ama insanın güzellikten vazgeçemeyeceği de bir gerçek, çağımızın bilmek istemez gibi yaptığı şey de bu. Saltığa ve imparatorluğa ulaşmak için sertleşiyor, dünyayı öğrenmeden önce değiştirmek, anlamadan önce düzenlemek

istiyor. Ne söylerse söylesin, bu dünyadan kaçıyor. Odysseus Kalipso'da ölümsüzlükle yurt toprağı arasında seçim yapabilir. Toprağı seçer, onunla birlikte de ölümü. Böylesine basit bir büyüklük bugün bize yabancı. Daha başkaları alçakgönüllülükten yoksun olduğumuzu söyleyecektir. Ama, neresinden bakılırsa bakılsın, bu sözcüğün anlamı bulanık. Dostoyevski'nin her şeyle övünüp kendini yücelttikçe yücelten ve sonunda karşılaştığı ilk topluluk önünde utançlarını gözler önüne seren soytarıları gibi, yalnızca insan gururundan yoksunuz, sınırlarımıza bağlılık ve koşulumuzu açık görüşlülükle sevmekten başka bir şey olmayan insan gururundan.

Saint-Exupéry, ölümünden önce, sözünü ettiklerimden çok da uzak olmayan nedenlerle, "Çağımdan nefret ediyorum," diyordu. Ama, insanları hayranlık verici yanlarıyla sevmiş olan Saint-Exupéry'den gelince, ne denli altüst edici olursa olsun, bu çığlığı üstlenmeyeceğiz. Oysa, kimi saatlerde, bu donuk ve kurumuş dünyaya sırtımızı dönme düşüncesi ne baştan çıkarıcıdır! Ama bu çağ bizim çağımız ve birbirimizden nefret ederek yaşayamayız. Bu denli aşağılara düştüyse, kusurlarının büyüklüğü kadar erdemlerinin aşırılığı yüzünden de düştü. Erdemlerinin eskilerden geleni için savaşacağız. Hangi erdem? Patrokles'in atları savaşta ölen efendilerine ağlar. Her şey yitirilmiştir. Ama Akhilleus'la savaş yeniden başlar, savaşın sonunda da utku vardır, çünkü dostluk öldürülmüştür: Dostluk bir erdemdir.

Bilgisizliğin benimsenmesi, bağnazlığın yadsınması, dünyanın ve insanın sınırları, sevilen yüz, sonra güzellik, Yunanlılarla işte bu alanda buluşabiliriz. Bir açıdan, yarının tarihinin anlamı bizim sandığımız değil. Yaratımla Engizisyon arasındaki savaşta. Boş ellerinin sanatçıya pahalıya mal olacak olmasına karşın, utkuya ulaşacakları umulabilir. Bir kez daha, karanlıkların felsefesi parıldayan denizin üzerinde dağılıp gidecektir. Ey öğle düşüncesi, Troya Savaşı savaş alanlarının uzağında yapılmakta! Bu kez de, çağdaş kentin korkunç surları, "tini denizlerin durgunluğu gibi dingin", Helena'nın güzelliğini elimize vermek üzere yıkılacak.

(1948)

11. Yves Battistini'nin çevirisi.

GİZLEM

Güneş dalgaları göğün doruğundan düşüp çevremizde, kırda, sertçe sekiyor. Bu gümbürtüde her şey susuyor ve, orada, Le Lubéron[12] durmamacasına dinlediğim koca bir sessizlik kitlesinden başka bir şey değil. Kulak veriyorum, uzaklarda bana doğru koşanlar var, görünmez dostlar beni çağırıyor, sevincim büyüyor, yıllar öncekinin aynı. Yeniden, mutlu bir gizlem her şeyi anlamama yardımcı oluyor.

Dünyanın uyumsuzluğu nerede? Bu ışıldama mı, yoksa yokluğunun anısı mı? Belleğimde bunca güneş varken, nasıl oldu da zarımı anlamsızlıktan yana atabildim? Çevremdekiler şaşıyor buna; ben de şaşıyorum bazı bazı. Onlara da, kendime de güneşin bunda bana yardımcı olduğu ve ışığının, çok yoğun olması sonucu, evreni ve biçimlerini karanlık bir göz kamaşmasında dondurduğu yanıtını verebilirdim. Ama aynı şey başka türlü de söylenebilir ve ben, benim için her zaman gerçeğin aydınlığı olmuş olan bu ak ve kara aydınlıkta, ayrımlarına inilmeden konuşulmasına katlanamayacak ölçüde iyi tanıdığım bu uyumsuzluk konusunda düşündüklerimi açıklamak isterdim yalnızca. Nasıl olsa, ondan söz etmek bizi gene güneşe getirecek.

Hiç kimse ne olduğunu söyleyemez. Ama ne olmadığını söyleyebildiği olur. Adam hâlâ aramakta; ama sonucu çıkarmış olsun istiyorlar. Binlerce ses, bulduğu şeyi muştuluyor ona şimdiden, oysa, kendisi iyi biliyor, aradığı bu değil. Siz aramanıza bakın, herkes ne derse desin mi diyorsunuz? Doğru. Ama, arada sırada, kendimizi savunmamız da gerekli. Ne aradığımı bilmiyorum, onu çekine çekine adlandırıyorum, söylediğimi geri alıyorum, yineliyorum, ilerliyorum, geriliyorum. Gene de adları ya da adı kesinlikle koymamı buyuruyorlar bana. O zaman dikleniyorum; adlandırılmış olan, şimdiden yitirilmiş değil midir? İşte hiç değilse bunu söylemeye çalışabilirim.

Bir dostuma bakılırsa, bir adamın her zaman iki kişiliği vardır, kendi kişiliği, bir de karısının yakıştırdığı. Kadının yerine toplumu getirelim, bir yazarın koca bir duyarlık bağlamına bağladığı bir tanımın bir yorumla nasıl yalıtlanabildiğini ve başka şeyden söz etmek istediği her seferde nasıl yazarının önüne dikilebildiğini anlarız. Söz, edim gibidir: "Bu çocuğu siz mi dünyaya getirdiniz?" "Evet." "Öyleyse sizin oğlunuz." "O kadar da basit değil, o kadar da basit değil." Böylece, pis bir gecede, Nerval iki kez astı kendini, önce mutsuzluk içinde bulunan kendisi için, sonra da söylencesi, kimilerinin yaşamasına yardım eden söylencesi için. Hiç kimse gerçek mutsuzluk üzerine yazamaz, kimi mutluluklar üzerine de yazamaz, ben de deneyecek değilim. Ama söylenceye gelince, betimlenebilir, en azından, onu saçıp savurduğumuz bir dakika tasarlanabilir.

Bir yazar büyük ölçüde okunmak için yazar (tersini söyleyenlere hayran olalım ama inanmayalım). Gene de, yazar, bizde, gittikçe artan bir biçimde, okunmamaktan başka bir şey olmayan şu son kutsanmayı elde etmek için yazıyor. Gerçekten de, çok satışlı basınımızda çarpıcı bir yazının konusunu sağlayabildikten sonra, adını bilip hakkında yazılacakları okumakla yetinerek kendisini hiçbir zaman okumayacak olan çok sayıda insan tarafından tanınmayı iyice güvenceye almış demektir. Bundan böyle olduğu şey olarak değil, işi başından aşkın bir gazetecinin verdiği imgeye göre tanınmış (ve unutulmuş) olacaktır. Demek ki, yazın alanında bir ad edinmek için kitaplar yazmak zorunlu değil artık. Akşam basınının sözünü ettiği bir kitap yazmış diye bilinmek yeter, bundan böyle bunun üstüne yatabilirsiniz.

İster büyük olsun, ister küçük, bu ün haksız kazanılmış bir ün olacaktır kuşkusuz. Ama ne yaparsınız? Bu rahatsızlığın iyi gelebileceğini düşünelim, daha iyi. Hekimler kimi hastalıklarda yarar bulunduğunu bilirler: Yokluklarında daha büyük dengesizlikler biçiminde ortaya çıkacak işlevsel bir düzensizliği kendi yordamlarınca giderirler. Böylece, mutlu kabızlıklar ve gökten inme eklem yangıları vardır. Bugün her türlü kitlesel etkinliği bir zırva okyanusunda boğan sözcük ve ivecen yargı sağanağı, Fransız yazarına, mesleğine aşırı bir önem veren bir ulus içinde gereksinimi olan bir alçakgönüllülüğü öğretiyor hiç değilse. Bildiğimiz bir iki gazetede adımızı görmek öylesine çetin bir deneyim ki, ister istemez tinimize de birtakım yararları dokunmakta. Öyleyse bize her gün, bu denli ucuza, hem de saygı sunuşlarıyla, selamladığı büyüklüklerin hiçbir şey olmadığını

öğreten topluma şükürler olsun. Çıkardığı gürültü, ne denli güçlü patlarsa, o denli çabuk sönüyor. VI. Alexandr'ın, bu dünyanın tüm şanının gelip geçen bir duman gibi olduğunu unutmamak için sık sık yaktırttığı şu kıtık ateşini andırıyor.

Ama alayı burada bırakalım. Konumuzla ilgili olarak, bir sanatçının dişçilerin ve berberlerin bekleme odalarında hak etmediği bir imge sürüklemeye keyifle boyun eğmesi gerektiğini söylemek yeter. Bir moda yazar tanımıştım, her gece perilerin saçlarından başka bir şey giymedikleri, kır tanrılarının tırnaklarının ölümcül olduğu puslu şenliklerde baş köşede oturduğu söyleniyordu. Hiç kuşkusuz kitaplıkta birkaç raf kaplayan yapıtları yazacak zamanı nereden bulduğu sorulabilirdi. Gerçekte, bu yazar da, birçok meslektaşı gibi, her gün masası başında uzun saatler boyunca çalışabilmek için geceleri uyur, karaciğerinin sağlam kalması için de maden suyu içer. Gene de Sahralılara yaraşır yetingenliğini ve kuşkucu temizliğini bildiğimiz orta Fransız, yazarlarımızdan biri sarhoş olmak ve hiç yıkanmamak gerektiğini öğretiyor diye sinirlenir. Örnekler az değil. Ben de kişisel olarak ucuz yanından bir ağırbaşlı yazar ünü kazanmanın çok iyi bir örneğini oluşturabilirim. Gerçekten de, dostlarımı çok güldüren (ben daha çok kızarırdım doğrusu, öylesine haksız yere yararlanıyorum bu ünden, bunu, yani haksız yere yararlandığımı da biliyorum) bu ünün yükünü taşıyorum. Örneğin saygı duyulmayan bir gazete yönetmeniyle akşam yemeği yeme onurunu geri çevirmek yeter. Gerçekten de, en basit saygı duygusunun altında bile fazlasıyla dolambaçlı bir ruh sakatlığı bulunduğu düşünülüyor. Öte yandan, hiç kimse, bu yönetmenin akşam yemeği çağrısını geri çeviriyorsanız, belki de bunu gerçekten ona saygı duymadığınız için yaptığınızı ama dünyada her şeyden çok sıkılmaktan korktuğunuz için de yapmış olabileceğinizi (tam Paris işi bir akşam yemeğinden daha sıkıcı da ne vardır?) düşünmeye dek götürmez işi.

Öyleyse boyun eğmeli. Ama yeri gelince atışı düzeltmeye çalışabilir, her zaman "saçma"nın ressamı olarak kalamayacağınızı ve bir umutsuzluk yazınına hiç kimsenin inanamayacağını yineleyebilirsiniz. Hiç kuşkusuz, "uyumsuz" kavramı üstüne bir deneme yazmak ya da yazmış olmak olanaklıdır. Ama, ne de olsa, yakın akrabayla ilişki üzerine de yazabilirsiniz, bunun için zavallı kız kardeşin üstüne atılmanız gerekmez, Sophokles'in babasını öldürüp annesinin onurunu lekelediğini de hiçbir yerde okumadım. Yazarın ister istemez kendisi üstüne yazdığı ve

kitaplarında kendini anlattığı düşüncesi bize romantizmin bıraktığı çocukluklardan biri. Tersine, bir sanatçının öncelikle başkalarıyla ya da çağıyla ya da bildik söylenlerle ilgilenmesi hiç de olmayacak bir şey değil. Hatta sahneye yerleştiği olsa bile, gerçekten olduğu şeyden söz etmesi olağandışı bir şey olarak görülebilir. Bir insanın yapıtları, çoğu zaman, özlemlerinin ya da sapmalarının öyküsünü çizer, kendi öyküsünü çizmez hiçbir zaman, hele yaşamöyküsel olduklarını ileri sürdükleri zaman. Hiçbir zaman hiçbir insan kendini olduğu gibi çizmeyi göze alamamıştır.

Ben, tersine, olanaklı olduğu ölçüde, nesnel bir yazar olmak isterdim. Nesnel diye, konularını hiçbir zaman kendini nesne olarak almadan araştıran yazara diyorum. Ama günümüzde yazarı konusuyla karıştırmak bir tutku olmuş, tutkulular, yazarın bu görece özgürlüğünü benimseyemiyor. Böylece uyumsuzun peygamberi oluyorsunuz. Oysa ben çağımın sokaklarında bulduğum bir düşün üzerinde uslamlamaya girişmekten başka ne yaptım? Bu düşünceyi tüm kuşağımla birlikte beslemişim (benliğimin bir yanı da hâlâ besliyormuş), bunu söylemeye bile gerek yok. Yalnız, onu ele almak ve mantığı konusunda karara varmak için zorunlu uzaklığa ulaştım. Daha sonra yazdıklarım bunu yeterince gösterir. Ama bir kalıbı kullanmak, bir ince ayrımı kullanmaktan daha kolay. Kalıp seçildi: İşte başlangıçtaki gibi uyumsuzun yazarıyım.

Bir zamanlar ilgi duyduğum ve zaman zaman yazılarımda ele aldığım deneyimde, anısı ve coşkusu sonraki adımlara eşlik etse bile, uyumsuzun ancak bir çıkış durumu olarak görülebileceğini bir kez daha söylemek neye yarar? Aynı biçimde, tüm oranlar özenle korunmak koşuluyla, Descartes kuşkusu, yöntemsel kuşku, Descartes'ı bir kuşkucu yapmaya yetmez. Ne olursa olsun, hiçbir şeyin anlamı bulunmadığı ve her şeyden umudu kesmek gerektiği düşüncesiyle nasıl yetinebiliriz? Her şeyin sonuna dek gidilmeden, hiç değilse yalnızca şu sözcüğü oluşturmak için bile dünyada özdekten fazla bir şey bulunduğunu söylemek gerektiğine göre, salt özdekçilik diye bir şey olmadığı gibi, tümcül yoksayıcılık da olmadığı belirtilebilir. Daha her şeyin anlamsız olduğunu söylediğimiz anda, anlamı olan bir şeyi dile getiririz. Dünyanın hiçbir anlamı olmadığını kesinlemek, her türlü değer yargısını ortadan kaldırmak anlamına gelir. Ama yaşamak ve örneğin yiyip içmek, kendi başına bir değer yargısıdır. Kendimizi ölüme bırakmadığımız anda sürmeyi seçeriz, o zaman da yaşamın bir değerini, en azından görece bir değerini benimsemiş oluruz. Sonra umutsuz bir yazın ne demek?

Umutsuzluk sessizdir. Gözler konuşacak olursa sessizlik bile bir anlam saklar. Gerçek umutsuzluk can çekişme, mezar ya da uçurumdur. Konuşursa, uslamlamaya girişirse, özellikle de yazarsa, hemen kardeşimiz bize elini uzatır, ağaç doğrulanır, aşk doğar. Umutsuz bir yazın terimlerde bir çelişkidir.

Söylemek bile fazla, belirli bir iyimserlik bana göre değil. Kendi yaşımdaki tüm insanlarla birlikte, Birinci Dünya Savaşı'nın davul sesleri içinde büyüdüm ve o gün bu gün, tarihimiz hiçbir zaman kıya, adaletsizlik ya da şiddet olmaktan çıkmadı. Ama gerçek kötümserlik, –böylesiyle de karşılaşıyoruz– bunca acımasızlığın ve bunca ayıbın da ötesine geçmektir. Ben, kendi payıma, bu onursuzluğa karşı savaşmaya hiç ara vermedim ve yalnız acımasızlardan nefret ediyorum. Yoksayıcılığımızın en karanlık noktasında, yalnızca bu yoksayıcılığı aşmanın nedenlerini aradım. Ayrıca erdemle, ender bir ruh yücelişiyle de değil, içinde doğduğum ve içinde, binlerce yıldan beri, insanların acıda bile yaşamı selamlamayı öğrendikleri bir ışığa içgüdüsel bağlılığımla. Aiskhylos sık sık umutsuzluk vericidir; gene de, parıldar ve ısıtır. Evreninin ortasında bulduğumuz şey, cılız anlamsızlık değil, gizlemdir, yani gözümüzü kamaştırdığı için zor çözdüğümüz anlamdır. Aynı biçimde, Yunanistan'ın bu kurumuş yüzyılda hâlâ yaşayıp da kendisine yakışmayan ama kendisine inatla bağlı oğulları da tarihimizin ateşini katlanılmaz bulabilirler ama sonunda gene de katlanıyorlar, çünkü onu anlamak istiyorlar. Kara da olsa yapıtımızın odağında tükenmez bir güneş parlıyor, bugün ovalar ve tepeler arasından seslenen güneş.

Bundan sonra, kıtık ateşleri yanabilir; nasıl göründüğümüzün ve neden haksız yere yaralandığımızın ne önemi var? Olduğumuz şey, olmak durumunda bulunduğumuz şey yaşamlarımızı doldurmaya ve çabalarımızı yönlendirmeye yeter. Paris hayranlık verici bir mağara, insanları da, kendi gölgelerinin dipteki duvarda oynadığını görünce, onları "biricik gerçek" diye benimsiyorlar. Bu kentin dağıttığı tuhaf ve geçici ünler de böyle. Ama biz, Paris'ten uzakta, arkamızda bir ışık bulunduğunu, bağlarımızı atarak ona karşıdan bakmak üzere geriye dönmemiz gerektiğini, görevimizin, ölmeden önce, tüm sözcükler içinden, onu adlandırmaya çalışmak olduğunu öğrendik. Hiç kuşkusuz, her sanatçı kendi gerçeğini aramakta. Büyükse, her

yapıt onu buna yaklaştırır ya da, hiç değilse, bir gün her şeyin gelip yanacağı, güneşi görünmeyen şu odağın biraz daha yakınında döner. Kötü bir sanatçıysa, her yapıt onu bundan uzaklaştırır, odak her yerdedir o zaman, ışık dağılır. Ama, inatçı arayışında, sanatçıya yalnızca kendisini sevenler, bir de, kendileri de sevip yarattıklarından, tutkularında her türlü tutkunun ölçüsünü bulan ve o zaman yargılamasını bilen kişiler yardım edebilir.

Evet, tüm bu gürültü... barış sessizlik içinde sevmek ve yaratmakken! Ama sabretmesini bilmek gerek. Bir an daha, sonra güneş ağızları mühürler.

(1950)

12. Fransız Alplerinde bir dağ. (Ç.N.)

TIPASA’YA DÖNÜŞ

“Baba ocağından uzakta, öfke dolu bir tinle dolaştın, denizin çifte
kayalarını aştın ve yabancı bir
toprakta oturuyorsun.”

MEDEİA

Cezayir kentinin üstüne beş gündür artsız aralıksız yağmur yağıyordu, denizi bile ıslatmıştı sonunda. Tükenmez gibi görünen bir göğün tepesinden, yoğunlukları yüzünden yapışkan duruma gelmiş, sonu gelmez sağanaklar çöküyordu körfezin üstüne. Deniz, koca bir sünger gibi kül rengi ve yumuşak, çevre çizgileri belirsiz körfezde kabarıyordu. Ama suların yüzeyi değişmez yağmurun altında kımıltısız gibiydi. Yalnız, arada bir, ayrımsanmaz ve geniş bir devinim denizin üzerinden bulanık bir buhar kaldırıyor, bu buhar da gelip ıslak bulvarlardan oluşan bir kuşak altında limana dayanıyordu. Kentin kendisi, tüm ak duvarlar, sırılsıklam ıslak, bir başka duman yayıyor, o da gelip birincisiyle birleşiyordu. O zaman hangi yana dönülürse dönülsün, insan suyu soluyormuş, hava en sonunda içiliyormuş gibi geliyordu.

Boğulmuş denizin karşısında, benim için yazların kenti olan bu aralık Cezayiri’nde yürüyor, bekliyordum. Avrupa gecesinden, yüzlerin kışından kaçmıştım. Ama yazların kentinin kendisi de gülüşlerinden boşalmıştı, yalnızca kamburlaşmış ve ışıldayan sırtlar sunuyordu bana. Akşam, keskin bir ışıkla aydınlatılmış kahvelere sığınınca, tanıyıp da adlandıramadığım yüzlerde kendi yaşımı okuyordum. Bir zamanlar benimle birlikte genç olduklarını, artık gençliği geride bıraktıklarını biliyordum yalnızca.

Gene de, belki Tipasa’ya dönme zamanı dışında, neyi beklediğimi pek bilmeden, dayatıp duruyordum. Kuşkusuz, gençliğimizin geçtiği yerlere

geri dönmek ve yirmisinde sevdiğimizi ya da yoğun biçimde tadını çıkardığımızı kırkında yeniden yaşamak istemek büyük bir çılgınlıktır, hemen her zaman da cezasını görür. Ama bu çılgınlığı biliyordum. Bundan önce de, benim için gençliğin sonunu belirleyen savaş yıllarından hemen sonra da geri dönmüştüm Tipasa'ya. Sanırım, unutamadığım bir özgürlüğü burada yeniden bulacağımı umuyordum. Gerçekten de, yirmi yılı aşkın bir süre önce, bu yerlerde yıkıntılar arasında dolaşarak, absentlerin kokusunu içime çekerek, taşlara dayanıp ısınarak, ilkbahardan sonra da yaşayan, çabucak dağılan, küçük gülleri bularak uzun sabahlar geçirmiştim. Yalnız öğleyin, ağustosböceklerinin bile bitkin düşüp sustukları saatte, her şeyi yutan bir ışığın obur tutuşması karşısında kaçardım. Gece, bazı bazı, yıldızlardan sırılsıklam bir gök altında, gözlerim açık uyurdum. Yaşardım, o zaman. On beş yıl sonra, ilk dalgaların birkaç adım ötesinde, yıkıntılarımı yeniden buluyor, ağaçlarla kaplı alanlar arasından unutulmuş kentin sokaklarını izliyor ve körfeze yukarıdan bakan yamaçlar üzerinde, ekmek rengi sütunları okşuyordum gene. Ama yıkıntılar şimdi tel örgülerle çevriliydi, içeriye kimi belirlenmiş yerlerden girilebiliyordu. Aktörenin onayladığı anlaşılan nedenlerle, burada geceleri dolaşmak da yasaktı; gündüz, yeminli bir bekçi vardı. Rastlantı bu ya, bu sabah, tüm yıkıntı alanına yağmur yağmaktaydı.

Şaşırıp kalmıştım, ıssız ve ıslak kırda yürüyor, hiç değilse, değiştiremeyeceğimi anladıktan sonra, olanı olduğu gibi benimsememe yardım eden, o güne değin de beni aldatmamış olan şu gücü yeniden bulmaya çalışıyordum. Gerçekten de zamanda geri gidemez, bundan çok önce, bir günde yok olmuş olan sevdiğim yüzü dünyaya geri veremezdim. Gerçekten de, 2 Eylül 1939'da, kararımın tersine, Yunanistan'a gitmemiştim. Buna karşılık, savaş bize dek gelmiş, sonra Yunanistan'ın kendisini de sarmıştı. Bu uzaklığı, sıcak yıkıntıları tel örgülerden ayıran bu yılları, o gün, kara su dolu lahitler önünde ya da ıslak ılgın ağaçları altında, kendimde de buluyordum. Önce tek zenginliğim olan güzellik görüntüsü içinde büyümüş, tümlükle başlamıştım. Sonra tel örgüler, yani zorbalıklar, savaş, polis, başkaldırı zamanı gelmişti. Gecenin kuralına uymak gerekmişti: Günün güzelliği yalnızca bir anıydı artık. Ve bu çamurlu Tipasa'da, anının kendisi bile silikleşiyordu. Gerçekten güzellik, tümlük ya da gençlik söz konusuydu! Yangınların ışığı altında, dünya birdenbire kırışıklarını ve yaralarını göstermişti, eskilerini ve yenilerini. Bir anda

yaşlanmıştı, biz de onunla birlikte. Burada aramaya geldiğim şu atılım, iyi biliyordum ki, yalnızca ileri atılmak üzere olduğunu bilmeyeni havalandırırdı. Azıcık suçsuzluk olmadan aşk olmaz. Neredeydi suçsuzluk? İmparatorluklar yıkılıyordu, uluslar ve insanlar birbirlerinin gırtlağına sarılmaktaydı; ağzımız kirliydi. Önceleri bilmeden suçsuzduk, şimdi de istemeden suçlu: Gizem bilgimizle birlikte büyüyordu. İşte bu nedenle, şu alaya bakın, aktöreyle uğraşıyorduk! Kötürümdüm, bir de erdem düşü kuruyordum! Suçsuzluk zamanında, aktörenin var olduğunu bilmiyordum. Şimdi biliyordum ve onun düzeyinde yaşayabilecek durumda değildim. Bir zamanlar sevdiğim burnun üzerinde, yıkılmış tapınağın ıslak sütunları arasında, döşeme taşları ve mozaikler üzerinde hâlâ ayak seslerini işittiğim ama artık hiçbir zaman yetişemeyeceğim birinin arkasından yürüyormuşum gibime geliyordu. Paris'e dönmüş ve birkaç yıl evime gelmemiştim.

Gene de, tüm bu yıllar süresince, bulanık bir biçimde, bir şeyin eksikliğini duyuyordum. İnsan bir kez güçlü bir biçimde sevme şansına erdi mi tüm yaşamı bu ateşi ve bu ışığı aramakla geçer. Güzellikten ve ona bağlı olan hazsal mutluluktan vazgeçiş, mutsuzlukta karar kılma, bir büyüklük ister; o büyüklük de bende yok. Ama, ne de olsa, dışlamaya zorlayan hiçbir şey gerçek değildir. Yalıtlanan güzellik sonunda suratını buruşturur, yalnız adalet sonunda ezer. Birini dışlayarak bir başkasına yararlı olmak isteyen kişinin hiç kimseye, hatta kendine bile yararı dokunmaz, sonuçta, adaletsizliğe iki kez destek vermiş olur. Bir gün gelir, hep kasılmak yüzünden, hiçbir şey hayranlık uyandırmaz olur, her şey bellidir, yaşam hep yeniden başlamakla geçer. Sürgün zamanıdır artık, kurumuş yaşamın, ölü tinlerin zamanıdır. Yeniden yaşamak için, bir lütuf, kendini unutmak ya da bir yurt gerekir. Kimi sabahlar, bir sokağın dönemecinde, yüreğin üstüne çok hoş bir çiy düşer, sonra buharlaşıverir. Ama serinliği kalır ve yürek hep onu ister. Gene yola çıkmam gerekmişti.

Ve Cezayir'de, ikinci kez, bana kesin olduğunu sandığım bir gidişten beri hiç dinmemiş gibi gelen sağanağın altında, bu sisli göğe, sular altında kaçan bu sırtlara, kükürtsü ışıkları yüzleri bölen bu kahvelere karşın, yağmur ve deniz kokan bu uçsuz bucaksız hüzün ortasında yürürken, umut etmekte dayatıyordum. Ayrıca, hiç bitmeyecekmiş gibi görünen Cezayir yağmurlarının, tıpkı memleketimin iki saat içinde kabarıp hektarlarca toprağı kırıp geçiren, sonra da birdenbire kuruyuveren dereleri gibi, birden diniverdiğini bilmiyor muydum? Bir akşam, gerçekten de, yağmur dindi.

Bir gece daha bekledim. Duru denizin üstünde, ıslak, göz kamaştırıcı bir sabah yükseldi. Bir göz gibi körpe, sularla üst üste yıkanmış, bu birbirini izleyen yıkamalarla en ince ve en duru dokusuna ulaşmış gökten, titrek bir ışık iniyor, her eve, her ağaca, elle tutulur bir çizim, kendinden geçmiş bir yenilik veriyordu. Toprak, dünyanın sabahında, böyle bir ışık içinde belirmiş olmalıydı. Yeniden Tipasa'nın yolunu tuttum.

Bu altmış dokuz kilometrelik yolda benim için anılarla, duyularla kaplı olmayan tek kilometre yok. Çetin çocukluk, arabanın homurtusu içinde delikanlı düşlemleri, sabahlar, körpe kızlar, plajlar, hep çabalarının son noktasında genç kaslar, on altı yaşındaki bir yürekte akşamın hafif bunalımı, yaşama isteği, utku ve yıllar boyunca hep aynı gökyüzü, gücü ve ışığı tükenmeyen, kendisi de doymak bilmeyen, aylar boyunca, ölümcül öğle saatinde, plajda sunulan kurbanları birer birer yiyen. Yol, Sahel ve bağları tunç rengi tepelerinden ayrılıp kıyıya doğru eğilir eğilmez çevrenin sonunda yeniden bulduğum deniz de hep aynıydı, sabahta ele gelmez gibiydi neredeyse. Ama ona bakmak için durmadım. Chenoua'yı, kendisi de denize inmeden önce batıda Tipasa Koyu boyunca uzanan bu tek parça, ağır ve sert dağı bir daha görmek istiyordum. Daha gelmeden çok önce, uzaktan görünür, henüz gökyüzüyle karışan mavi ve hafif bir buğudur. Ama, kendisine doğru ilerlendikçe, yavaş yavaş yoğunlaşır, sonunda çevresindeki suların rengini alır, baş döndürücü atılımı birden yatışmış denizin üstünde donmuş, kocaman, kımıltısız bir dalgadır. Daha yakında, neredeyse Tipasa'nın kapılarında, işte kurumlu, boz ve yeşil kitlesi, işte hiçbir şeyin sarsamayacağı yosunlu eskil tanrı, benim de aralarında bulunduğum oğulları için sığınak ve liman olan.

Tel örgüleri ona bakarak geçip yıkıntılar arasına giriyorum en sonunda. Ve aralığın şanlı ışığı altında, tamı tamına bulmaya geldiğimi ve zamana ve dünyaya karşın, bu ıssız doğada bana, gerçekten yalnızca bana sunulmuş olanı buldum, yaşamda yalnız bir iki kez olabilirdi böylesi, bundan sonra da insan isteğine kavuştuğunu düşünebilirdi. Her yanına zeytinler saçılmış pazaryerinden, aşağıda köy görünüyordu. Hiçbir gürültü gelmiyordu buradan; duru havada hafif dumanlar yükselmekteydi. Deniz de susuyordu, kıvılcımlar saçan, soğuk bir ışığın kesintisiz akışı altında soluğu kesilmişti sanki. Günün kırılgan şanını Chenoua'dan gelen bir horoz sesi kutsuyordu yalnızca. Yıkıntıların bulunduğu yanda, gözün uzanabildiğince uzaklarda, billursu havanın saydamlığında yalnızca çiçek bozuğu taşlar ve pelinler,

ağaçlar ve kusursuz sütunlar görünüyordu. Öyle görünüyordu ki, hesaplanması olanaksız bir an için sabah donmuş, güneş durmuştu. Bu ışık ve sessizlik içinde, azgınlık ve gece yılları ağır ağır eriyordu. Sanki uzun zamandır durmuş yüreğim usul usul yeniden çarpmaya başlıyormuş gibi, içimde neredeyse unutulmuş bir sesi dinliyordum. Şimdi uyanmış, sessizliği oluşturan ayrımsanmaz sesleri birer birer tanıyordum: kuşların kesintisiz sesi, kayalıkların dibinde denizin hafif ve kısa iç çekişleri, ağaçların titreşimi, sütunların kör şarkısı, pelinlerin, ürkek kertenkelelerin hışırtısı. Bunu işitiyordum, içimde yükselen mutlu dalgaları da dinliyordum. Bana öyle geliyordu ki, en sonunda, hiç değilse bir anlığına, limana gelmiştim ve bu an bundan böyle hiç bitmeyecekti. Ama az sonra gözle görülür biçimde güneş bir basamak yükseldi. Bir karatavuk kısa bir giriş yaptı, hemen arkasından da dört bir yandan, bir güç, bir sevinç, şen bir uyumsuzluk, sonsuz bir kendinden geçişle kuşların şarkısı patladı. Gün yeniden yürümeye başladı. Akşama dek taşıyacaktı beni.

Öğleyin, son günlerin azgın dalgalarının çekilirken bıraktığı bir köpükle örtülmüş gibi siğilotlarıyla örtülü, yarı kumluk yokuşlar üzerinden, bu saatte bitkin bir deviniyle ancak şöyle bir yükselen denize bakıyor, uzun süre dindirilmedi mi varlığı kurutan iki susuzluğu gideriyordum, sevme ve hayran olma susuzluğunu. Çünkü sevilmemek yalnızca şanssızlıktır: Hiç sevmemek mutsuzluktur. Bugün, hepimiz bu mutsuzluktan ölüyoruz. Kan, kin yüreğin kendisini de kurutuyor da ondan; uzun süren adalet isteği aşkı tüketiyor, oysa aşk doğurmuştu onu. İçinde yaşadığımız uğultuda, aşka olanak yok, adalet de yetersiz. Bu nedenle Avrupa günden nefret ediyor, karşısına da adaletsizliğin kendisinden başka bir şey çıkaramıyor. Ama, Tipasa’da bir kez daha anlıyordum ki adaletin, yalnızca acı ve kuru etenesi kalmış güzelim portakal rengi meyvenin kurumasını önlemek için, içimizde bir serinliği, bir sevinç kaynağını olduğu gibi korumak, adaletsizliğin elinden sıyrılan günü sevmek ve bu fethedilmiş ışıkla savaşa dönmek gerekiyordu. Burada eski güzelliği, genç bir göğü yeniden buluyor ve çılgınlığımızın en kötü yıllarında bu göğün anısının beni hiç bırakmadığını en sonunda anlayarak şansımızı tartıyordum. Sonunda umudumu kesmemi o önlemişti. Tipasa’nın yıkıntılarının bizim şantiyelerimizden ve molozlarımızdan daha genç olduğunu hep biliyordum. Dünya her gün hep yeni bir ışık içinde yeniden başlıyordu burada. Ey ışık! Eskil dramda, yazgıları karşısında tüm insanların çığlığı bu. Bu son başvuru bizim de son

başvurumuzdu ve şimdi bunu biliyordum. Kışın ortasında, en sonunda içimde yenilmez bir yaz bulunduğunu öğreniyordum.

Tipasa'dan gene ayrıldım, Avrupa'yı ve kavgalarını yeniden buldum. Ama bu günün anısı beni hâlâ ayakta tutmakta; coşku vereni de, ezeni de aynı yürekle karşılamama yardım ediyor. Yaşadığımız zor dönemde, hiçbir şeyi dışarıda bırakmamaktan ve kırılasıya gerilmiş ipi ak ve karayla örmeyi öğrenmekten başka ne dileyebilirim? Şimdiye dek yaptığım ve söylediğim her şeyde, bu iki gücü tanır gibi oluyorum, birbirlerine ters düştükleri zaman bile. İçinde doğduğum ışığı yadsıyamadım, bununla birlikte, bu çağın köleliklerini de yadsımak istemedim. Burada Tipasa'nın yumuşak adının karşısına daha çınıltılı ve daha acımasız başka adlar çıkarmak fazla kolay olur: Bugünün insanları için her iki yönünde de geçtiğim için iyi tanıdığım ve tinin tepelerinden kıyanın başkentlerine giden bir iç yol var. Hiç kuşkusuz, insan tepede dinlenebilir, uyuyabilir ya da kıyaya yerleşebilir. Ama var olanın bir yanından el çekilirse, var olmaktan da el çekmek gerekir; öyleyse ya yaşamaktan vazgeçmeli ya da "vekâleten" sevmekten başka türlü sevmeli. Böylece, yaşamın hiçbir şeyini yadsımadan bir yaşama istenci vardır, bu da şu dünyada benim en çok saydığım erdemdir. En azından, arada bir, bunu uygulamış olmak istediğim doğrudur. Pek az çağ bizimki gibi en kötü gibi en iyiye de eşitlenmemizi istediğine göre, ben de hiçbir şeyi elememek ve bir çifte belleği olduğu gibi saklamak isterdim. Evet, güzellik de vardır, aşağılanmışlar da vardır. Girişimin zorlukları ne olursa olsun, berikine de, ötekilere de sadakatsiz olmak istemezdim hiçbir zaman.

Ama bu da bir aktöreye benziyor, bizse aktöreden daha uzaklara giden bir şey için yaşıyoruz. Bunu adlandırabilseydik, ne büyük sessizlik olurdu! Tipasa'nın doğusunda, Sainte-Salsa Tepesi'nde, akşam boş değil. Henüz aydınlık doğrusu, ama, ışığın içinde, görünmez bir zayıflık günün sonunu haber veriyor. Bir yel çıkıyor, gece gibi hafif ve birden dalgasız deniz bir yön tutturuyor ve çevrenin bir ucundan bir ucuna koca bir verimsiz ırmak gibi akıyor. Gök koyulaşıyor. O zaman, gizlem başlıyor; hazzın ötesinde, gizlem, gecenin tanrıları başlıyor. Ama bunu nasıl dile getirmeli? Buradan götürdüğüm küçük paranın bir görünür yüzü var, bana bu gün içinde öğrendiğim her şeyi baştan anlatan güzel kadın yüzü, bir de dönüş sırasında

parmaklarımın altında duyduğum çürümüş yüzü. Bu dudaksız ağız, içimde her gün bilgisizliğimi ve mutluluğumu öğreten bir başka gizlemli sesin söylediğini değil de neyi söyleyebilir ki bana:

“Benim aradığım giz zeytin ağaçlarıyla dolu bir vadiye, asma kokan bir eski evin çevresinde, otlar ve soğuk menekşeler altına gömülmüş. Yirmi yılı aşkın bir süre, bu vadiyi ve ona benzeyen başka vadileri dolaştım, dilsiz keçi çobanlarına sorular sordum, kimsenin oturmadığı yıkıntıların kapısını çaldım. Bazı bazı, henüz aydınlık gökyüzünde, bir ince ışık yağmuru altında, ilk yıldızın belirdiği saatte, bildiğimi sandım. Gerçekten biliyordum. Hep biliyorum, belki de. Ama hiç kimse istemiyor bu gizi; herhalde ben de istemiyorum, yakınlarımdan ayrılamam ki. Taşlardan ve sislerden oluşmuş, zengin ve çirkin kentler üzerinde hüküm sürdüğünü sanan ailemin içinde yaşıyorum. Gece gündüz, yüksek sesle konuşuyor ve önünde her şey eğiliyor; ama kendisi hiçbir şeyin önünde eğilmiyor: Tüm gizlere sağır. Beni taşıyan gücü gene de beni sıkıyor ve haykırışlarından bıktığım oluyor. Ama mutsuzluğu benim mutsuzluğum, aynı kandanız. Gene öyle sakat, öyle suç ortağı, öyle patırtıcı, ben de taşlar arasında bağırmadım mı? Bu nedenle unutmaya çalışıyorum, demir ve ateşten kentlerimizle yürüyorum, geceye gözüpeklikle gülümsüyorum, fırtınalara sesleniyorum, bağlılığımı sürdüreceğim. Unuttum, gerçekte: Etkin ve sağır, bundan böyle. Ama, belki bir gün, bitkinlikten ve bilgisizlikten ölmeye hazır olduğumuz zaman, gidip ovaya, aynı ışığın altına uzanmak üzere, yaygaracı mezarlarımızdan vazgeçebilecek, bildiğimi son bir kez daha öğrenebileceğim.”

(1952)

DENİZİN BAĞRINDA

Gemi günlüğü

Denizde büyüdüm ve yoksulluk benim için şatafatlı bir şey oldu, sonra denizi yitirdim, o zaman her türlü lüks donuk, yoksunluk katlanılmaz göründü gözüme. O gün bu gün, beklerim. Dönecek gemileri, su evini, duru günü beklerim. Sabrederim, tüm güçlerimle saygılıyım. Güzel bilgiç sokaklardan geçtiğimi görürler, görünümlere hayran kalırım, herkes gibi alkışlarım, el sıkışırım, konuşan ben değilimdir. Överler, biraz dalarım, aşağılarlar, pek şaşmam. Sonra unutur ve beni aşağılayana gülümserim ya da sevdiğim kişiye gereğinden çok kibar bir selam veririm. Belleğim ancak tek bir imgeye yetiyorsa, ne yapayım? Sonra kim olduğumu söyleyeyim diye dayatırlar. “Daha hiçbir şey, daha hiçbir şey...”

Cenazelerde aşarım kendimi. Çok iyiyimdir, gerçekten. Demir işleriyle çiçeklenmiş banliyölerde ağır adımlarla yürürüm, beton ağaçlarla çevrili ve insanı soğuk deliklere götüren geniş yollara saparım. Burada, göğün zar zor kızarmış pamuğu altında, becerikli arkadaşların dostlarımı üç metre derine gömmelerine bakarım. O zaman çamurlu bir elin uzattığı çiçeği atacak olursam, dosdoğru çukura gider. Saygım kesin, heyecanım tam, başım uygun biçimde eğilmiştir. Sözlerimin tam yerinde olmasına hayran kalırlar. Ama bir üstünlüğüm yoktur: Beklerim.

Uzun süre beklerim. Bazı bazı, ayağım sürçer, elim boşa gider, başarı kaçar benden. Ne çıkar, o zaman yalnızımdır. Böyle uyanırım karanlıkta ve yarı uyur, yarı uyanık, bir dalga sesi duyar gibi olurum, suların soluk alışını. İyice uyanınca, yapraklar arasında yeli ve ıssız kentin mutsuz uğultusunu tanırım. Sonra, sıkıntımı gizlemek ya da modaya göre giydirmek için tüm sanatımı da kullansam fazla gelmez.

Başka seferlerde, tersine, yardım görürüm. New York'ta, kimi günler, milyonlarca insanın gidip geldiği şu taş ve çelik kuyularının dibinde yolumu şaşırınca, sonunu göremeden, bitkin, birinden öbürüne koşup dururdum, ancak kendisi de çıkışını arayan insan kitlesinden başka dayanacak hiçbir şey kalmayıncaya dek. Boğulurdum o zaman, ürküntüden haykıracak gibi olurdum. Ama, her seferinde, bir römorkörün uzak seslenişi bana bu kentin, bu kuru sarnıcın bir ada olduğunu ve vaftiz suyumun, Battery'nin en ucunda, kara ve kokuşmuş, içi boş mantarlarla kaplı, beni beklediğini anımsatırdı.

Böylece, hiçbir şeyim yokken, servetimi elimden çıkarmışken, tüm evlerimin yanında kamp kurarken, istedim mi her şeyim vardır gene de, her saatte demir alabilirim, umutsuzluk beni tanımaz. Umutsuz kişi için yurt yoktur, oysa, ben bilirim ki, deniz hem önümden gider, hem arkamdan gelir, çılgınlık hep elimin altındadır. Birbirlerini sevip de ayrı olanlar acı içinde yaşayabilirler ama umutsuzluk değildir onlarınki: Bilirler ki aşk vardır. İşte bu nedenle, gözlerim kuru, sürgünün acısını çekerim. Beklerim gene. Bir gün gelir, en sonunda...

Tayfaların çıplak ayakları usul usul güverteyi dövüyor. Doğan günle birlikte kalkıyoruz. Daha biz limandan çıkar çıkmaz, kısa ve güçlü bir yel denizi sertçe süpürüyor, deniz de küçük, köpüksüz dalgalarla bulanıyor. Biraz sonra yel serinliyor ve denize hemen arkasından yok oluveren kamelyalar serpiştiriyor. Böylece, bütün sabah, yelkenlerimiz keyifli bir canlı balık havuzunun yukarısında şakırdayıp duruyor. Sular ağır, pul pul, taze köpüklerle kaplı. Zaman zaman, dalgalar pruvaya çarpıp şapırdıyor; acı ve yağımsı bir köpük, tanrıların tükürüğü, ahşap boyunca suya dek kayarak burada ölüp yeniden dirilen resimler gibi dağılıyor, mavili aklı bir ineğin, izimizin ardında daha uzun süre sürüklenen bitkin hayvanın tüyleri.

Yola çıkışımızdan beri, martılar, gözle görülür bir çaba harcamadan, neredeyse kanat bile çırpmadan, teknemizi izliyor. Dümdüz bir çizgi biçiminde, güzelim uçuşları meltemden destek almaz gibi. Birdenbire, mutfak yanında sert bir cumburtu kuşlar arasında bir oburluk atılımı

yaratıyor, güzel uçuşu altüst ediyor ve ak kanatlardan bir ateş tutuşturuyor. Martılar her yönde çılgınca dönüyor, sonra, hızlarından hiçbir şey yitirmeden, denize doğru dikilmek üzere birbiri ardından kalabalığı bırakıyorlar. Birkaç saniye sonra, işte gene denizin üstünde dalganın çukuruna yerleşmişler; çöplerden oluşan besini ağır ağır didikleyen bu kavgacı kümeyi geride bırakıyoruz.

Öğleyin, kulakları sağır eden bir güneş altında, deniz hafiften kabarıyor, yorgunluktan bitmiş. Kendi üstüne devrildiği zaman, sessizliği çınlatıyor. Bir saatlik bir pişme, sonra solgun su, iyice ağarmış, geniş sac tabaka, cızırdıyor. Cızırdıyor, tütüyor, yanıyor en sonunda. Bir an sonra, güneşe şimdi dalgalar ve karanlıklar içinde olan ıslak yüzünü sunmak üzere, ters dönecek.

Hercules kapılarını, Antaios'un öldüğü burnu geçiyoruz. Ötede, okyanus her yanda, Horn'u ve Bonne Espérance'ı aşıyoruz, enlemler boylamlarla kaynaşıyor, Büyük Okyanus, Atlas Okyanusu'nu içiyor. Hemen sonra, Vancouver'e yönelip ağır ağır Güney denizlerine doğru ilerliyoruz. Birkaç yüz metrede, Paskalya, Désolation ve Hebridler sıra sıra geçiyor önümüzden. Bir sabah, birdenbire, martılar görünmez oluyor. Her türlü karadan uzağız, yelkenlerimiz ve makinelerimizle yalnızız.

Çevrenle de yalnızız. Dalgalar görünmez Doğu'dan geliyor, birer birer, sabırla; bize dek geliyor ve sabırla, gene bilinmedik Batı'ya doğru gidiyorlar, birer birer. Uzun bir ilerleme, hiçbir zaman başlamayan, hiçbir zaman bitmeyen... Dere ve ırmak geçer, deniz geçer ve kalır. Böyle sevmek gerekir işte, sadık ve kaçak. Denizle evleniyorum.

Dört bir yan su. Güneş alçalıyor, çevrenden önce sis yutuyor güneşi. Kısa bir an, denizin bir yanı pembe, bir yanı mavi. Sonra sular kararıyor. Çift direkli tekne, ufacık, yoğun ve soluk madenden, kusursuz bir halkanın yüzeyinde kayıyor. Ve en büyük yatışma saatinde, yaklaşan akşamda, sulardan yüzlerce domuzbalığı çıkıyor, çevremizde bir an bekleyip insansız

çevrene doğru kaçıyorlar. Onlar gidince, ilkel suların sessizliği ve sıkıntısı başlıyor.

Biraz sonra, Dönence'nin üzerinde bir buzdağıyla karşılaşıyoruz. Hiç kuşkusuz sıcak sularda uzun yolculuğundan sonra görünmez olmuş ama etkili: Teknenin sancak yanı boyunca uzanıyor, iskele yanında kuru bir gün ölürken, bu yanda halatlar kısa bir süre bir buz çiyiyle kaplanıyor.

Gece denizin üstüne inmiyor. Tam tersine, önceden içine gömülmüş bir güneşin yavaş yavaş yoğun külleriyle kararttığı suların dibinden hâlâ solgun göğe doğru çıkıyor. Kısa bir an, Zühre yıldızı kara dalgaların üzerinde yalnız kalıyor. Göz açıp kapayıncaya dek, sıvı gecede yıldızlar kaynaşıyor.

Ay doğdu. Önce suların yüzeyini hafiften aydınlatıyor, daha da yükseliyor, esnek suyun üstüne yazı yazıyor. Sonunda en yüksek noktada, bütün bir deniz kuşağını, geminin devinisiyle karanlık okyanusta tükenmemesiye bize doğru inen zengin süt ırmağını ışıtıyor. İşte sadık gece, yakıcı ışıklar, alkol, isteğin gümbürtüsü içinde çağırdığım serin gece.

Öyle uçsuz bucaksız uzamlar üstünde gidiyoruz ki, hiç sonuna varamayacakmışız gibi geliyor bize. Işığın ve karanlığın akışına göre, güneş ve ay birbiri ardından çıkıp iniyor. Denizde günler, mutluluk gibi hep birbirine benzeyen...

Stevenson'ın söz ettiği şu unutuşa başkaldıran, anıya başkaldıran yaşam...

Şafak. Yengeç burcunu dikey olarak kesiyoruz, sular inleyip çırpınıyor. Çelik pullarla dolu, çalkantılı bir deniz üzerine gün doğuyor. Gök, sanki güneş bulutların derinliğinde, gökkubbesinin bir başından bir başına sıvılaşmışçasına, ölü ama katlanılmaz ölçüde parlak, sisten ve sıcaktan ak. Çürümüş bir deniz üzerinde hasta gök. Saat ilerledikçe, kurşun rengi havada

sıcak artıyor. Gün boyunca, truva bodoslaması uçan balık bulutlarını, bu küçük demir kuşları, dalga çalılıklarının dışına uğratıyor.

Öğleden sonra, kentlere doğru giden bir şilebe rastlıyoruz. Düdüklerimizin üç tarihöncesi hayvan çığlığıyla selamlaşması, denizde yitip başka insanların varlığıyla uyanmış yolcuların işaretleri, iki gemi arasında yavaş yavaş büyüyen uzaklık, en sonunda güvenilmez sular üzerinde ayrılış, derken yürek daralıyor. Yalnızlığı ve denizi seven ve sevmekten de hiç vazgeçmeyecek olan bu tahtalara yapışmış, akıntıya kapılmış adalar, ardında uçsuz bucaksız okyanusların yelesi üzerine atılmış inatçı çılgınlar!

Atlas Okyanusu’nun tam ortasında, bir kutuptan ötekine dursuz duraksız esmekte olan yabanıl yeller altında eğiliyoruz. Kopardığımız her çığlık yitip gidiyor, sınırsız uzamlara doğru havalanıyor. Ama bu çığlık, gün gün ardından yellerce taşınacak, en sonunda karanın yassılmış uçlarından birine yanaşacak ve donmuş duvarlar üzerinde uzun uzun çınlayacak, ta ki bir yerlerde, kardan kabuğu içinde yitip gitmiş bir adam onu duyuncaya ve hoşnut kalıp gülümseyinceye dek.

Saat iki güneşinin altında yarı uyur yarı uyanıktım; korkunç bir gürültü beni uyandırdı. Güneşi denizin dibinde gördüm, çalkantılı gökte dalgalar egemendi. Birden, deniz yanıyor, güneş, buz gibi, yavaş yavaş gırtlağıma akıyordu. Çevremde, tayfalar gülüyor, ağlıyorlardı. Birbirlerini seviyorlardı ama bağışlayamıyorlardı. O gün, dünyayı nasılsa öyle tanıdım, iyiliğinin aynı zamanda zarar verici, kıyalarının kurtarıcı olduğunu benimsemeye karar verdim. O gün, birinin hiçbir zaman söylenmemesi gereken iki gerçek bulunduğunu anladım.

Tuhaf mı tuhaf, biraz kırpılmış Güney Yarımküre ayı, bize birkaç gece eşlik ediyor, sonra gökten hızla suya kayıyor, o da kendisini yutuyor. Güneyhaçı, seyrek yıldızlar, gözenekli hava kalıyor. Aynı anda, yel tümüyle kesiliyor. Gök kımıltısız yelken direklerimizin yukarısında kayıyor,

yalpalanıyor. Motor durmuş, yelkenler bozulmuş, su dostça böğürlerimizi döverken, sıcak gecede ıslık çalıyoruz. Hiçbir buyruk yok, makineler susuyor. Neden sürdürmeli gerçekten ve neden geri dönmeli? Her isteğimiz yerine gelmiş, dilsiz bir çılgınlık, yenilmez bir biçimde, bizi uyutuyor. Böylece bir gün gelir, her şeyi yerine getirir; o zaman akıntıya bırakmalıyız kendimizi, gücü tükeninceye dek yüzmüş olanlar gibi. Neyi yerine getirmeli? Başından beri, kendime bile açamıyorum bunu. Ey acı yatak, prens yatağı, taç suların dibinde!

Sabah, pervanemiz usul usul ılık suyu köpürtüyor. Yeniden hızlanıyoruz. Öğleye doğru, uzak kıtalardan gelmiş bir geyik sürüsü çıkıyor karşımıza, bizi geçiyor ve düzenli bir biçimde kuzeye doğru yüzüyor; arkalarından renk renk kuşlar geliyor, zaman zaman, boynuzlarına konup soluklanıyorlar. Bu uğultulu orman yavaş yavaş çevrende siliniyor. Az sonra, deniz görülmedik sarı çiçeklerle kaplanıyor. Akşama doğru, uzun saatler boyunca, görünmez bir şarkı önümüzden gidiyor. Uyuyorum, içli dışlı.

Tüm yelkenler belirgin bir melteme açılmış, duru ve kaslı bir deniz üzerinde kayıp gidiyoruz. Hızın doruğunda, dümen iskele tarafına çevriliyor. Günün sonuna doğruysa, hızımızı daha da artırarak, sancak tarafına yatıyoruz; öyle ki yelkenimiz suyu sıyırıyor; olanca hızımızla bir Güney kıtası boyunca ilerliyoruz, bir zamanlar, bir uçağın yabanıl tabutunda, kör uçuşla, üzerinden uçtuğum için tanıyorum onu. Tembel bir kral gibi kayıp gidiyordu o zaman; denizi bekliyor, hiçbir zaman ulaşamıyordum. Canavar uluyor, Peru guanolarını kaldırıyor, Büyük Okyanus plajlarının yukarılarına atılıyor, Andların ak ve kırık kaburgalarının, sonra sinek sürüleriyle kaplı, uçsuz bucaksız Arjantin ovasının üstünden uçuyor, bir kanat vuruşuyla süte batmış Uruguay çayırlarını Venezuela'nın kara ırmaklarıyla birleştiriyor, yere iniyor, gene uluyor, yutulacak yeni boş uzamlar karşısında istekle titriyor, tüm bunlarla birlikte de ilerlememeye, en azından bunu çarpıntılı, inatçı bir ağırlık, şaşkın, değişmez, zehirlenmiş bir güçle yapmaya hiç ara vermiyordu. O zaman maden hücremde ölüyor, kıyalar, taşkın şenlikler düşlüyordum.

Uzam yoksa, suçsuzluk da, özgürlük de yoktur! Soluk alamayan için hapishane ölüm ya da çılgınlıktır; öldürmekten ve sahip olmaktan başka ne yapılabilir burada? Bugün, tersine, gırtlağıma dek soluklarla doluyum, tüm kanatlarımız mavi havada şaklıyor, hızdan haykıracağım, açıölçerlerimizi ve pusulalarımızı suya atıyoruz.

Zorlu yelin altında, yelkenlerimiz birer demir. Kıyı gözlerimizin önünden hızla akıyor, kökleri zümrüt denizkulaklarına dalan görkemli hindistancevizi ormanları, durgun körfezler, kırmızı yelkenlerle ay kumları. Büyük yapılar beliriyor birden; hizmet avlusunda başlayan girilmemiş ormanın ilerlemesi sonucu şimdiden çatlamışlar; şurada burada sarı bir altınkökü ya da dalları mor bir ağaç bir pencereyi deliyor; Rio en sonunda arkamızda yıkılıyor ve yeni yıkıntılarını bitkiler örtecek, burada Tijuca maymunları kahkahalar koparacak. Biraz daha hızlı, dalgaların kum demetleri gibi fışkırdığı büyük plajlar boyunca, biraz daha hızlı, Uruguay'ın koyunları denize giriyor ve birden sararıveriyor. Sonra, Arjantin kıyısında, kocaman ateşler, düzenli aralıklarla, gökyüzüne doğru ağır ağır kızaran yarım öküzler yükseltiyor. Karanlıkta, Tierre del Fuego'nun buzları teknemizi saatlerce dövüyor, gemi ancak yavaşlıyor ve çark ediyor. Sabahleyin, yeşilli beyazlı soğuk köpüğü, binlerce kilometrelik Şili kıyısınca kaynayan Büyük Okyanus'un tek dalgası, bizi ağır ağır kaldırıyor ve karaya oturma tehlikesi baş gösteriyor. Dümen kırıp tehlikeyi atlatıyor, Kerguelen'i geçiyoruz. Tatsız tuzsuz akşamda ilk Malezya kayıkları bize doğru ilerliyor.

Çocukluğumda okuduğum bir kitabın eşsiz çocukları, “Denize! Denize!” diye haykırıyorlardı. Bu kitabın her şeyini unuttum, yalnız bu haykırış kaldı belleğimde. “Denize!” ve Hint Okyanusu'ndan Kızıldeniz bulvarına dek, sessiz gecelerde, çölün önce yanıp sonra donan taşlarının birer birer çatladığı işitilen Kızıldeniz bulvarına dek, bu haykırışların sustuğu eski denize geliyoruz.

En sonunda, bir sabah, şaşırtıcı bir sessizlikle dolu, kımıltısız yelkenlerle donanmış bir körfezde konaklıyoruz. Birkaç deniz kuşu, tek başlarına, gökte kamış parçalarını birbirlerinden kapıyorlar; gün boyunca

suya giriyor, sonra kumlar üstünde kuruyoruz. Akşam olunca, yeşerip gerileyen bir gökyüzü altında, deniz daha da yatışıyor, oysa öylesine durgundu ki. Kısacık dalgalar ılık kıyıya bir köpük buğusu üflüyor. Deniz kuşları görünmez oldu. Yalnız bir uzam kalıyor, kımıltısız yolcuya sunulmuş.

Yumuşacıklığı uzayan kimi geceler, evet, onların bizden sonra da karaya ve denize geleceklerini bilmek ölmeyi kolaylaştırır. Her zaman sürülmüş, her zaman el değmemiş, büyük deniz, geceyle dinim! Bizi yıkar, verimsiz izlerinde doyurur, bizi kurtarır ve ayakta tutar. Her dalgada, bir vaat, hep aynı. Dalga ne söyler? Yerimi kimseler bilmeden, soğuk dağlar arasında, yakınlarımca yadsınmış, gücümün sonuna gelmiş durumda ölmem gerekseydi, deniz, son anda, hücremi doldurur, beni kendi kendimin üstünde tutar, kinsiz ölmeme yardım ederdi.

Gece yarısı, kıyıda yalnız başımayım. Biraz daha bekleyip gideceğim. Göğün kendisi de kazaya uğramış, tüm yıldızlarıyla birlikte, şu saatte, tüm dünyada, ateşler içinde, limanların karanlık sularını aydınlatan şu şilepler gibi. Uzam ve sessizlik yüreğin üstüne tüm ağırlığıyla çöküyor. Birden bastıran bir aşk, bir büyük yapıt, belirleyici bir edim, dönüştüren bir düşünce, kimi anlarda aynı katlanılmaz sıkıntıyı verir, karşı konulmaz bir çekimle birlikte. Güzelim var olma bunalımı, adını bilmediğimiz bir tehlikenin çok hoş yakınlığı, yaşamak, o zaman, kendi yıkımımıza koşmak mıdır? Yeniden, durup dinlenmeden, yıkımımıza koşalım.

Hep açık denizde, tehlike içinde, krallara yaraşır bir mutluluğun göbeğinde yaşıyormuşum gibi gelmiştir bana.

(1953)